

Dokument nr. 6.

(1959—60)

Forsvarets ombudsmannsnemnds innberetning til Stortinget om virksomheten i tiden 1. januar—31. desember 1959.

Register.

	Side
<i>I. Innledning</i>	2
<i>II. Saker som er behandlet</i>	3
Menige mannskaper:	4
Verneplikt, utskrivning, rulleføring	4
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	4
Opptjening, godskrivning, tjenestetidens lengde, tjenestelettelser	5
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	6
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr	7
Forlegningsforhold	9
Kostholdet	9
Tjenesteforhold	10
Permisjoner	11
Velferd	12
Kantiner	13
Disiplinær- og straffesaker	13
Forholdet mellom befal og menige	14
Tillitsmannsutvalg	14
Lønn	17
Tillegg	17
Godtgjøringer	17
Sykesaker, ulykkesstatistikk	18
Sosiale saker	21
Forsvarets skolevirksomhet	21
Ytringsfriheten i Forsvaret	21
Saker vedr. befalet	24
<i>III. Ombudsmannsnemndas befaringer</i>	25

Innledning.

Ombudsmannsnemnda har i tidsrommet 1. januar—31. desember 1959 bestått av:

Ombudsmann Arthur Ruud, Oslo, formann.
Sekretær Rolf Hansen, Oslo.
Lege Reidar Tveten, Sarpsborg.
Bonde Bjørne Lyngstad, Inderøy.
Bonde Erlend Asdahl, Arnes.
Kontorsjef Cato Kvaal, As.
Sekretær Kare Hansen, Tromsø.

Beretningen i år er lagt opp på samme måte som i 1957 og 1958, idet Militærkomitéen i sin innstilling til beretningen for 1957 erklærte seg enig i den omlegning som da ble foretatt.

De saker Nemnda og Ombudsmannen har hatt til behandling i årets løp fordeler seg på en rekke saksområder. Det er under hvert saksområde gjort rede for hvor mange saker av denne art som er behandlet. Nemnda har imidlertid, overensstemmende med tidligere uttalt ønske, bare omtalt de saker som har almen eller prinsipiell interesse.

Nemnda har i 1959 holdt følgende moter:

19.—20. mars
18. juni
25.—26. august
30. oktober.

Nemnda har på sine moter droftet følgende generelle og prinsipielle saker:

Jordbrukspermisjon.
Innfordring av båter.
Beregning av tjenestetidens lengde.
HV-personelletts sammenhengende tjeneste.
Kostgodtgjørelse under langpermisjon.
Ytringsfriheten.
Tannbehandling for sjøgaende befall.
Nemndas instruks.
Diét- og nattillegg til menige som deltar i kontaktkonferanser.
Eskatning av husleiebonus.
Besøk hos syke og skadede som blir overført til sivile sykehus.
Betaling av reise- og oppholdsutgifter for pårørende ved mannskapers sykdom eller død.
Lønns- og tjenesteforhold for vernepliktige mannskaper med ingeniørutdannelse.
Tuberkulosekontrollen.
Melding til pårørende ved sykdom eller ulykker.

Orienteringsmøte i forlegninger i forbindelse med nyinnrykk.

Hilseplikten i Forsvaret.

Håndbok for tillitsmenn.

45 timers uke for menige mannskaper.

Trykkepremie under repetisjonsøvelser.

Sakene er omtalt under de respektive grupper.

Nemnda har i 1959 foretatt følgende befaringer:

17. 18. februar: Gardemo og Trandumområdet.

14.—16. april: Avdelinger ved Oslofjorden.

16. 19. juni: Avdelinger i Trøndelag.

6.—8. oktober: Avdelinger i Kristiansandsdistriktet.

2. 4. desember: Brig. S. - Starum - Jørstadmoen.

Fortegnelse over de avdelinger som er besøkt er tatt inn i avsnittet «Nemndas befaringer».

Under befaringene har Nemnda hatt samtaler med følgende høyere militære sjefer:

Sjefen for DKT, generalmajor Hunstad.

Sjefen for MKT, kommandør Bruusgaard.

Sjefen for LKT, generalmajor Manshaus.

Sjefen for DKS, generalmajor Unneberg.

Sjefen for Brig. S., oberst Berg.

Sjefen for Oslofjord Festning, oberst Aas.

Sjefen for Kristiansands Festning, oberst Valde.

Sjefen for Kavaleriets skole- og øvingsavdeling, oberst Opedal.

Sjefen for Hærens Sambands skole- og øvingsavdeling, oberst Langaas.

Befaringene er gjennomført stort sett som tidligere. Nærmere omtale av disse er tatt med under avsnittet «Nemndas befaringer».

Protokollene fra befaringene er som tidligere sendt departementet, de respektive overkommandoer, DK-, LK- og MK- sjefer samt avdelingene.

Protokollen fra Nemndas moter og befaringer følger beretningen som uttrykt bilag.

I sin innstilling om Nemndas beretning for 1958 uttalte Militærkomitéen at det nå var grunn til å ta instruksene opp til revisjon, bl. a. med sikte på å få klare grenser for Nemndas virksomhet når det gjelder behand-

lingen av befalssaker. Komitéen nevnte samtidig at spørsmålet om Nemndas befaringer burde drøftes. Dette utdypet Militærkomitéen nærmere i et skriv av 3. juni 1959 til Presidentskapet. Presidentskapet tok spørsmålet opp i et skriv av 12. juni til Ombudsmannen og ba om Nemndas bemerkninger og eventuelle forslag til endringer i instruksen.

Nemnda har behandlet dette spørsmål inngående og har i en redegjørelse av 16. november 1959 til Presidentskapet redegjort for sitt syn på instruksen. En går ut fra at den vil bli gjort kjent for Stortinget i forbindelse med behandlingen av instruksen og finner således ikke grunn til i denne beretning å gå inn på de synspunkter som er gjort gjeldende.

I sin innstilling til Nemndas beretning for 1958 peker Militærkomitéen på at det i tillegg til de opplysninger og oversikter Nemnda gir i sin beretning også burde gis en oversikt over hvor mange og hvilke saker som har fått en positiv løsning, og hvilke saker som ennå er uløste.

Når det gjelder Ombudsmannens og Nemndas virksomhet kan det herske noen tvil om

hva som skal betraktes som løste eller uløste saker. Mange henvendelser til Ombudsmannen gjelder råd og veiledning som Ombudsmannen gir i den utstrekning det er mulig. I andre henvendelser gjelder det orienteringer om og forklaring av gjeldende bestemmelser, dette blir også gitt så uttømmende som det er mulig. I de fleste rene klagesaker viser det seg i det overveiende antall tilfelle at den avgjørelse som er truffet av de militære myndigheter, ut fra de gjeldende bestemmelser, er riktige. I enkelte tilfelle beror avgjørelsen på en skjønnsmessig vurdering. I slike saker behøver det ikke være begått noen urett mot vedkommende selv om Ombudsmannen kan være uenig i den skjønnsmessige avgjørelse som er truffet. Direkte uløste saker er, etter Nemndas oppfatning, bare slike saker hvor Ombudsmannen er enig med vedkommende klager om at det er truffet en uriktig eller urimelig avgjørelse, og hvor de militære myndigheter til tross for Ombudsmannens inngripen ikke finner grunn til å endre sin avgjørelse. På denne bakgrunn vil de ønskede opplysninger bli gitt i nærværende beretning.

Saker som er behandlet.

Ombudsmannen har i 1959 behandlet 359 saker hvorav 38 fra 1958. Av disse saker er 27 ikke ferdigbehandlet ved utgangen av 1959.

Siden 1. juli 1952 er det behandlet i alt:

1. juli 1952—	
31. desember 1953 ...	227 saker
1954	321 »
1955	394 »
1956	429 »
1957	383 »
1958	274 »
1959	321 »

En kunne vente at antallet saker, ettersom institusjonen ble kjent og innarbeidet, ville ha vist en økning utover den topp som ble registrert i 1956. Når det ikke har vært tilfelle, skyldes det formentlig at tillitsmannsordningen etterhvert har fungert stadig bedre. Særlig i 1958 og 1959 er det konstatert en større aktivitet i utvalgene. Dette, sammen med at Ombudsmannen ikke behandler befalssaker i samme omfang som tidligere, er ganske sikkert årsaken til at antall behandlede saker i de to siste år er lavere enn tidligere år.

I tillegg til de 321 saker som er behandlet kommer de saker som er tatt opp i forbindelse med Nemndas befaringer og som er omtalt i protokollene fra befaringsene. Dessuten er det som tidligere gitt råd og veiledning ved mange

personlige henvendelser til Ombudsmannens kontor.

Det er som tidligere drevet en utstrakt foredragsvirksomhet for å gjøre Ombudsmanns- og tillitsmannsordningen kjent. Denne virksomhet vil bli ytterligere utvidet ved de tillitsmannskonferanser som nå vil bli avholdt og som er nærmere omtalt under avsnittet «tillitsmannsutvalg».

Ombudsmannen har vært representert ved den årlige konferanse for nordiske militærjurister.

De 321 nye saker er tatt opp av:

Enkelte soldater	161
Grupper av soldater, tillitsmenn eller velferdsoffiserer på vegne av mannskapene	43
Befal	75
Ombudsmannen	30
Staber, militære avdelinger eller andre institusjoner	12

Fordeelingen på forsvarsgrenene er følgende:

Hæren med Heimevernet	168
Marinen med Kystartilleriet	53
Flyvåpnet med Luftvernartilleriet	78
Jellesinstitusjoner eller saker som gjelder alle forsvarsgrener	22

Sakene fordeler seg slik på de forskjellige saksområder:

Menige mannskaper.

Verneplikt, utskrivning, rulleføring	0
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	31
Opptjening, godskrivning, tjenestetidens lengde, tjenestelettelser	12
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	44
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr	3
Forlegningsforhold	4
Kosthold	5
Tjenesteforhold	26
Permisjoner	15
Velferd	3
Kantiner	1
Disiplinær- og straffesaker	19
Forholdet mellom befal og menige	5
Tillitsmannsutvalg	15
Lønn	6
Tillegg	14
Godtgjøringer	8
Sykesaker, ulykkesstatistikk	22
Sosiale saker	3
Forsvarets skolevirksomhet	8
Ytringsfriheten	1

Befal.

Utnevnelse, fast ansettelse, konstitusjon etc.	4
Engasjement, åremålstilsetning etc.	2
Beordring, frabeordring, forflytning, plikt-tjeneste, avansement, ansiennitet	12
Aldersgrense, avskjed, oppsigelse	9
Tjenesteforhold	8

Permisjon, ferie	1
Sykesaker, legetjeneste	3
Disiplinær- og straffesaker	2
Underbringelse	4
Familieboliger	6
Lønn	8
Godtgjøringer	12
Diverse	5

Det er kommet til en ny gruppe personell som har tatt opp saker med Ombudsmannen, nemlig vervet personell spesielt i Flyvåpnets NIKE-batterier. Ombudsmannen har vært i tvil om dette personell skal betraktes som menige eller befal i relasjon til instruksens bestemmelser om adgangen til å ta opp saker med Ombudsmannen. Etter vervingskontraktens ordlyd må dette personell formentlig sies å være midlertidige tjenestemenn. Ser man imidlertid på deres arbeids- og tjenesteforhold, synes det å være like naturlig å betrakte dem som menige mannskaper. De tjenestegjør sammen med vanlige vernepliktige, er forlagt sammen med dem, spiser i mannskapsmessen og synes for øvrig å ha samme status som vernepliktige.

Spørsmålet om de vervedes status får også betydning i forhold til bestemmelsene om tillitsmannsutvalg. Denne side av saken har Ombudsmannen tatt opp med Forsvarsdepartementet. Ved NIKE-bataljonen er det allerede opprettet et sentralt tillitsmannsutvalg. Ombudsmannen antar det må være riktig å etablere tillitsmannsutvalg også for dette personell.

Saker vedrørende menige mannskaper.**Verneplikt, utskrivning, rulleføring.**

Det er i denne gruppe ikke behandlet noen saker i inneværende år.

Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse.

Det er i denne gruppe behandlet 31 saker samt 2 saker fra 1958. 16 av sakene gjelder utsettelse med resterende førstegangstjeneste, 12 utsettelse med repetisjonsøvelser, 2 utsettelse med hele førstegangstjenesten, 1 fritagelse for resttjeneste.

Av de 16 sakene om utsettelse med resttjeneste gjaldt ni saker utsettelse på grunn av utdannelse. Fem av disse søknader ble innvilget. I to saker som tidligere var avslått av de militære myndigheter var ikke begrunnelsen så tungtveiende at Ombudsmannen fant grunn til å fremme sakene på ny. To saker gjaldt utsettelse på grunn av familieforhold, begge ble innvilget. To gjaldt utsettelse

på grunn av vårsildfisket, den ene ble innvilget. I de tre øvrige sakene ble det anmodet om opplysninger og råd. Dette ble gitt, slik at de misforståelser som var oppstått ble oppklart.

Tolv av sakene innen denne gruppe gjelder utsettelse med repetisjonsøvelser. Ombudsmannen er forsiktig med å ta standpunkt i slike saker, idet man bør ha kjennskap til alle søknader om utsettelse innen den enkelte avdeling før man kan vurdere hvem som bør ha utsettelse. Tre av søknadene ble innvilget. I fem av sakene har Ombudsmannen anbefalt søkerne å påanke avdelingens avgjørelse. En sak er ikke avgjort enda, mens det i en sak ikke var tilstrekkelig grunnlag for utsettelse.

I to tilfelle var det klaget over at innkallingen til repetisjonsøvelse kom like etterat vedkommende var ferdig med førstegangstjenesten. Nærmere undersøkelse viste imidlertid at det ikke var begått noen feil fra de

militære myndigheters side. Av beredskapsmessige hensyn og overensstemmende med gjeldende direktiver skal mannskaper som dimitteres etter endt førstegangstjeneste, allerede dimisjonsdagen være mobiliseringsdisponert ved en feltavdeling. Når vedkommende avdeling blir pålagt repetisjonsøvelse, vil dette føre til at de nyutdannede også må innkalles forat avdelingen skal bli fullt oppsatt. Mannskapene kan imidlertid bare kalles inn en gang i samme kalenderår.

Det er tidligere overført endel personell fra Flyvåpnet til Hæren, og dette personell blir innkalt til repetisjonsøvelser. Det vil føre til lengre tjeneste enn vanlig for vedkommende årsklasse. Disse mannskaper har først hatt 18 måneders tjeneste i Flyvåpnet, de får deretter omskoleringsovelse i forbindelse med overføringen til Hæren, og blir deretter innkalt til repetisjonsøvelse sammen med sine nye avdelinger. Etter vernepliktlovens § 38 kan enhver vernepliktig, uten hensyn til eget ønske, overføres til en annen rulleførende enhet i eller utenfor den forsvarsgren han opprinnelig er utskrevet til. Slik overføring kan finne sted når det av militære grunner er ønskelig eller nødvendig. Når slik overføring skjer er det også nødvendig at den overførte deltaker i de øvelser som finner sted ved den nye avdeling. Mannskapene må derfor følge den innkallingsrytme som er fastsatt for avdelingen.

Forsvarsdepartementet har imidlertid tatt opp spørsmålet om det er militært mulig og forsvarlig å begrense antall repetisjonsøvelser for overførte mannskaper som har utført 18 måneders førstegangstjeneste.

To saker gjaldt utsettelse med førstegangstjenesten på grunn av studier. Den ene søknaden ble innvilget. Den andre søkeren bestemte seg for å ta førstegangstjenesten likevel. I en sak hadde vedkommende avbrutt sin utdanning for å gjøre seg ferdig med militærtjenesten. Han var imidlertid likevel ikke blitt innkalt. Denne saken ble ordnet tilfredsstillende.

I en sak gjaldt det klage over innkalling til Heimevernstjeneste til tross for at vedkommende tidligere hadde gjort tjeneste i Hæren. Etter gjeldende bestemmelser skal mannskaper med mindre enn 90 dagers tjeneste overføres til Heimevernet. I dette tilfelle var den tidligere tjeneste 87 dager, slik at overføringen til Heimevernet var riktig.

Opptjening, godskrivning, tjenestetidens lengde, tjenestelettelser.

Det er i denne gruppe behandlet 12 saker hvorav 2 fra 1958. Ingen av sakene gjelder

opptjening av forsømt tjeneste. Det ble tidligere behandlet mange slike saker, men etterat det ble gitt nye detaljerte bestemmelser om opptjening av forsømt tjeneste og i bestemmelsene fastslått at ikke ethvert fravær over et bestemt antall dager skulle opptjenes, har det vært få henvendelser til Ombudsmannen om dette spørsmål. Det er derfor grunn til å tro at de någjeldende bestemmelser virker tilfredsstillende.

Fire saker innenfor denne gruppe gjelder spørsmål om godkjenning av elevtid som førstegangstjeneste for elever ved militære skoler og kurs som ikke fulførte utdannelsen, men fortsatte i vanlig førstegangstjeneste. I en sak ble søknaden innvilget fullt ut, mens de tre andre ble avslått. Bestemmelsene på dette område gir myndighetene adgang til en skjønnsmessig vurdering i det enkelte tilfelle. Ombudsmannen hadde ikke noe å bemerke til det skjønn som var anvendt.

Fire saker gjelder spesielle spørsmål om tjenestetidens lengde som Ombudsmannen ikke finner grunn til å omtale. I alle fire sakene var den avgjørelse som var truffet av de militære myndigheter, etter Ombudsmannens oppfatning, riktig.

I beretningen for 1958 omtalte Ombudsmannen en sak tatt opp av Heimevernsmannskaper med klage over at mannskaper som var inne til sammenhengende tjeneste, men bare fikk godskrevet 8 timer pr. dag, ikke fikk disponere fritiden fritt. Noe resultat i denne saken forelå ikke da beretningen for 1958 ble skrevet.

Da dette er et spørsmål som kan ha alminnelig interesse for HV-personell, finner Ombudsmannen grunn til å referere avgjørelsen i saken. I sin besvarelse av Ombudsmannens henvendelse erklærte departementet seg enig med Generalinspektøren for Heimevernet som uttalte at det under sammenhengende øvelser ikke burde legges unødige restriksjoner på HV-soldatenes fritid. Det skulle, etter Generalinspektørens oppfatning, meget sterke grunner til for å forby soldatene å oppholde seg utenfor leiren etterat tjenesten for dagen var slutt og inntil tappenstrek. De grunner som var anført i denne saken var, etter Generalinspektørens oppfatning, ikke sterke nok til et slikt forbud.

Spørsmålet om hvor mye tid som skal godskrives når HV-personell innkalles til sammenhengende tjeneste har også i år vært tatt opp med Ombudsmannen. Etter de bestemmelser som nå praktiseres er det på det rene at det bare er selve øvelsestimene som godskrives. Spisetid, transport etc. godskrives ikke.

Fra tillitsmannsutvalgene i flere HV-områder i Oslo HV-distrikt 02, har det vært forespurt om det er anledning til å innkalle HV-soldatene

i Oslo til sammenhengende øvelse. Spørsmålet ble av Ombudsmannen forelagt Forsvarsdepartementet, som uten å redegjøre for sin begrunnelse uttalte at HV-lovens § 10 og bestemmelsene i Kronprinsregentens resolusjon, gitt med hjemmel i HV-loven, hjemler adgang til slik innkalling.

Nemnda, som har behandlet denne saken inngående, var i tvil om loven hjemler adgang til innkalling til sammenhengende tjeneste av denne art. Av Heimevernsloven og dens forarbeider fremgår det klart at hovedregelen for Heimevernets øvelsesform er øvelser i fritiden. Fra denne hovedregel er det dog gjort visse unntak, først og fremst hvor kommunikasjonene gjør det nødvendig, videre når det skal holdes samøvelser med andre avdelinger i Forsvaret, eller hvor sammenhengende øvelser er nødvendig for i det hele tatt å få samlet mannskapene. Ikke noen av disse betingelser er til stede for HV-distrikt 02's vedkommende. Bestemmelsene hjemler imidlertid også adgang til sammenhengende øvelse i de tilfelle hvor slike øvelser er av betydning for en effektiv opplæring, eller andre særlige forhold foreligger. Det kan, etter Nemndas oppfatning, herske tvil om hvorvidt disse unntaksbestemmelser hjemler adgang til å fravike hovedbestemmelsen om fritidsøvelser i andre tilfelle enn der hvor det er tale om øvelser av en annen karakter enn de vanlige fritidsøvelser.

Etter de opplysninger som er gitt av personell som har vært inne til sammenhengende øvelser er det gjennomført det samme program som tidligere er gjennomgått under fritidstjeneste. På dette grunnlag ble saken tatt opp igjen med departementet.

Departementet fastholdt at bestemmelsene gir adgang til sammenhengende tjeneste for å få gitt personellet den militært nødvendige samtrening og avdelingsøvelse, og at dette har vært hensikten med de sammenhengende øvelser som er gjennomført i HV-02. Etter de opplysninger Nemnda har fått, synes det for Nemnda å være tvilsomt om det under de her omtalte øvelser i realiteten er blitt gitt samtrening og avdelingsøvelse. Dette vil imidlertid bli nærmere undersøkt.

I forbindelse med denne sak har departementet uttalt at det, for å unngå fortolknings- tvil ved eventuelle lignende tilfelle i fremtiden, i St. prp. nr. 1 (1959—60), har foreslått følgende vedrørende tjenestetiden i Heimevernet.

«At tjenestetiden i Heimevernet i tiden 1. juli—31. desember 1960 fastsettes til 25 øvings- timer. At en del av personellet av utdannings- messige grunner og innenfor rammen av be- vilgede antall tjenestegjørende dager kan gis helt eller delvis inntil 8 dagers sammenhen- gende øvinger (svarende til enten sammenlagt inntil 25 timer som foreslått generelt for ter-

minen eller sammenlagt inntil 50 timer hvor dette er nødvendig).»

På annet sted i proposisjonen er det uttalt:

«En del personell som av forskjellige grunner har hatt vanskelig for å delta i fritidsøvinger, har i visse tilfelle utført sammenhengende tjeneste av inntil 8 dagers varighet. Av ut- danningmessige grunner har det også vist seg nødvendig med en kombinasjon av noe sammenhengende tjeneste og en del fritids- øvinger.»

Departementet bruker her et nytt uttrykk, utdanningsmessige, som ikke er brukt i lo- ven eller den kgl. resolusjon. Dette uttrykk er imidlertid like lite presist som de uttrykk som er brukt i loven og gjør, etter Nemndas opp- fatning, neppe fortolkningstvilen mindre. Det er for øvrig Nemndas oppfatning at en ved en slik formulering vil kunne gå lenger når det gjelder innkalling til sammenhengende øvelser enn det loven tilsikter.

Beordring, overføring, forflytning, frabeor- dring, dimittering.

Innenfor denne gruppe er det behandlet 44 saker hvorav 5 fra 1958.

Fem saker gjelder overføring fra Hæren til Marinen.

Det gjelder i alle tilfelle søknader fra aktive sjømenn for hvem det er av ganske stor betydning å få tjenestegjøre i Marinen, både på grunn av fartstid og opparbeidelse av rettig- heter for øvrig. To av søknadene er innvilget. To er ikke avgjort enda, mens en søknad er avslått.

Det viser seg å være vanskelig å få gjennom- ført slik overføring, særlig for mannskaper fra distrikter med mange aktive sjøfolk og fiskere. Av årsklassen 1957 i Krigskommisariat Nord- Norge f. eks. var 578 aktive sjømenn. Av disse ble bare 300 utskrevet til Marinen, mens 260 ble plasert i Hæren og 18 i Flyvåpnet. Det har vært sterk pågang på de militære myndig- heter om overføring til Marinen fra dem som ikke ble utskrevet dit. På grunn av den rela- tivt beskjedne utskrivningsstyrke til Marinen har det imidlertid ikke vært mulig å etterkom- me disse ønsker om overføring. Det er, så vidt Ombudsmannen skjønner, ytterst vanskelig å finne en tilfredsstillende løsning på dette pro- blem.

28 saker, hvorav 3 fra 1958, gjelder søknad om overføring til annen avdeling av velferds- grunner.

I 16 saker er det vanskelige familieforhold som er årsaken. Av disse er fem innvilget og fem avslått. I fire saker fant ikke Ombuds- mannen begrunnelsen så tungtveiende at søk- nadene ble fremmet. En sak er enda ikke av-

gjort. I ett tilfelle ble vedkommende mannskap dimittert.

Seks saker gjelder overføring på grunn av utdanning. En av disse søknadene er innvilget, tre søknader er avslått, en har fått utsettelse, mens det i en sak, etter Ombudsmannens oppfatning, ikke var tilstrekkelig grunn til å fremme den for de militære myndigheter. En sak gjaldt søknad om overføring på grunn av husbygging. Søknaden ble avslått fordi begrunnelsen ikke ble betraktet som tilstrekkelig tungtveiende. Ombudsmannen hadde intet å bemerke til denne avgjørelse.

I to saker ble det søkt overføring fordi mannskapene var misfornøyd med den tjeneste de hadde. Disse søknader ble ikke innvilget.

I en sak var det spørsmål om overføring slik at det ble mulig å få utføre sanitetstjeneste. Det var samvittighetsgrunner som var årsaken. Vedkommende hadde tenkt å søke seg overført til sivilarbeid, men var etter nøye overveielse kommet til at han kunne gjøre sanitetstjeneste. Han var utskrevet til Flyvåpnet, og med Sjefslegens mellomkomst ble det ordnet at han fikk slik tjeneste.

En sak gjaldt overføring til Heimevernet. Muligheten for slik overføring var ikke til stede. Det ble imidlertid gitt utsettelse med tjenesten så lenge at vedkommende fikk ordnet sine private forhold.

Overføringssaker er det også i år behandlet relativt mange av. Det er tydelig at de langvarige tjenesten skaper vanskeligheter både for den sivile utdanningen og i svært mange tilfelle også for hjemmene og familiene.

I beretningen for 1958 pekte Ombudsmannen på de vanskeligheter det ofte skapte for overføring at utskrivningsreglementet bestemte at det ved overføring av velferdsgrunner måtte skaffes villig erstatningsmann. I det nye utskrivningsreglementet som er gjort gjeldende fra 15. april 1959 er det lempet på bestemmelsene om erstatningsmann, slik at mulighetene for overføring skulle være større når de militære myndigheter finner de anførte velferdsgrunner så tungtveiende at søknadene bør innvilges. Det er for øvrig Ombudsmannens oppfatning at de militære myndigheter ser villig på saker av denne art. Hvis det av tjenstlige grunner er mulig, innvilges søknaden.

Det har hittil ikke vært gitt noen detaljerte bestemmelser om avgjørelse av overføringsaker av velferdsgrunner. HOK arbeider nå med nye bestemmelser, slik at man skulle få en ensartet behandling innenfor Hæren. Ombudsmannen har hatt utkastet til uttalelse og har, ut fra de erfaringer som er høstet ved

behandling av slike saker, gjort sine bemerkninger.

11 saker, hvorav 2 fra 1958, gjelder dimittering. I flere av disse sakene er det rettet henvendelse til Ombudsmannen for å få brakt dimitteringsdatoen på det rene. Det har fra mannskapenes side særlig hersket tvil om hvorvidt reisedager skulle betraktes som tjeneste. Mannskapene mener dette må være tilfelle, og at de med lang reise hjem må dimitteres så tidlig at de er hjemme på samme tid som de med kort reise. Generelt gjelder det imidlertid at reisedager ikke skal betraktes som tjeneste. Noen tvil gjør det seg imidlertid gjeldende i de tilfelle hvor mannskapene møter på bestemte samleplasser og derfra transporteres til tjenestestedet. Hvis mannskapene blir legeundersøkt og eller får atlevert sine militære effekter på samleplassen før fellestransporten begynner, må man normalt si at første tjenestedag er den dag de møter på samleplassen. Hvis det derimot av praktiske grunner ordnes med fellestransport fra bestemte steder på grunn av særlig lang avstand og komplisert reiserute til tjenestestedet, og mannskapene videretransporteres så snart det er mulig etter fremmøtet, stiller saken seg annerledes. I slike tilfelle vil vanligvis det egentlige fremmøtested, dato og klokkeslett bli oppgitt. Mannskaper som henvender seg til innkallingsmyndighetene vil som regel få adgang til å reise direkte uten å følge transporten. Dette har imidlertid hittil vært noe uklart, idet det ikke har vært uttrykkelig sagt på innkallingskortet. Foranlediget av en sak Ombudsmannen hadde til behandling er det nå gitt bestemmelser om at mannskaper under spesielle omstendigheter kan møte direkte på tjenestestedet uten å følge de organiserte fellestransporter.

Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr.

Det er i denne gruppe behandlet tre saker samt en sak fra 1958.

En sak er tatt opp av Ombudsmannen på grunnlag av et referat fra et tillitsmannsutvalgsmøte hvor det var uttalt misnøye med de drikkekar som ble brukt. Stålkrusene var uheldige, da de umiddelbart fikk samme temperatur som drikken og dermed ble ubehagelige å drikke av. Plastkrusene var heller ikke bra, idet de etter en tids bruk fikk et brunt belegg som det var ytterst vanskelig å få av. Avdelingen erklærte seg enig med tillitsmennene i at mannskapenes servise kunne vært bedre både i form og kvalitet. Ombudsmannen gjorde vedkommende overkommando oppmerksom på forholdet.

En tillitsmann tok opp med Ombudsmannen spørsmålet om bytting av uniformseffekter ved

avdelingen. Ombudsmannen henviste tillitsmannen til å ta dette spørsmål opp i tillitsmannsutvalget, idet dette var et typisk spørsmål for dette forum.

Spørsmålet om adgangen til å bruke sommerantrekk ble tatt opp av en soldat som tjenestegjorde ved en stab. De arbeidsdyktige mannskaper ved staben hadde fått påtale av kvarterkommandanten fordi de ikke gikk likt antrukket. Manskaperne var derfor interessert i en uttalelse fra Ombudsmannen om dette spørsmål. Ombudsmannen foretok endel undersøkelser og uttalte at hovedregelen var at avdeling som var beskjeftiget med samme tjeneste skulle være likt antrukket. Etter Ombudsmannens oppfatning kunne imidlertid ikke tjeneste ved stab uten videre sammenlignes med avdelingstjeneste. Etter 15. mai har offiserer ved stab anledning til enten å benytte sivilt antrekk eller sommerantrekk. Ombudsmannen fant det, etter de undersøkelser som ble foretatt, naturlig at soldater ved stab, når de ikke arbeidet samlet, måtte ha anledning til å velge enten sommerantrekk eller full uniform, selvsagt under den forutsetning at man til enhver tid var korrekt antrukket. Ombudsmannen uttalte at dette var et spørsmål det ville være naturlig å drøfte i tillitsmannsutvalget.

En soldat ved en av Hærens avdelinger tok opp et spørsmål som kan ha almen interesse og som Ombudsmannen finner grunn til å omtale nærmere.

Soldaten fortalte at hans troppsjef hadde kommet inn på rommet og forlangt å få se i alle private vesker og mapper. Soldaten ville ha rede på med hvilken rett troppsjefen forlangte dette, og i tilfelle hvilken lov som ga slik hjemmel. De nærmere omstendigheter i forbindelse med troppssjefens forlangende var ikke beskrevet, og hva som måtte være hensikten med denne inspeksjon var det heller intet uttalt om. Ombudsmannen fant grunn til å få klariagt hva man egentlig skulle legge i begrepet inspeksjon og hvor grensen mellom inspeksjon og ransaking egentlig skulle trekkes. Spørsmålet ble tatt opp med Generaladvokaten som bl. a. svarte følgende:

«Jeg antar at grensen mellom vanlig militær inspeksjon på den ene side og straffeprosessuell ransaking på den annen må trekkes først og fremst ut fra formålet med den undersøkelse det gjelder.

Som det går fram av straffeprosesslovens § 221, kan ransaking finne sted «når der er grunn til å anta at den vil lede til hans pågrepelse eller til oppdagelse av den straffbare handlings spor eller til beslagleggelse». Ransaking er altså et ledd i straffeforfølgning. Formålet er enten å sikre seg mistenktes person, slik at han ikke unnviker eller får anledning til å forspille bevis,

eller det er å fremskaffe bevis til bruk for straffosaken, eksempelvis tyvekoster, korrespondanse, forretningsbøker osv. Det primære er et straffbart forhold som allerede antas å foreligge. Et annet og videre formål har den inspeksjon som foretas av militære foresatte. Den sikter til opprettholdelse av orden på militært område, overholdelse av gjeldende forskrifter og ikke minst kontrollen med tiltak av sikkerhetsmessig art fra helsemessige forskrifter til behandling av vapen og ammunisjon. Formålet er ikke å oppklare straffbare handlinger. Formålet er beskyttende og forebyggende. Noe annet er at inspeksjonen rent tilfeldig kan føre med seg og i tidens løp ikke sjelden vil føre med seg oppdagelse av forhold som er både refsbare og straffbare.

Også i sine virkninger er straffeprosessuell ransaking vesensforskjellig fra militær inspeksjon. Ransaking fører etter straffeprosesslovens § 97 til at den mistenkte blir ansett som siktet når ransakingen er rettet mot ham. Ingen blir derimot siktet om der foretas inspeksjon på hans forlegningsrom av skap, mappe eller kuffert der. Det samme gjelder uansett om den foresatte som foretar inspeksjonen, har hatt spesiell foranledning til det gjennom mistanke om at det foregår misbruk av noen art ved avdelingen eller forlegningen, f. eks. oppbevarer alkohol og drikket ulovlig der. Men her innrømmer jeg at en nærmer seg grensen over mot det strafferettslige feltet.

Karakteristisk for militær inspeksjon er i samsvar med det anførte at heimelen for den må søkes i den militære kommandomyndighet, herunder da også i den særlige militære politimyndighet som disiplinærloven tillegger militære befalingsmenn på militært område og overfor undergitte til dels også utenfor militært område. Se lovens §§ 20 og 21. Det ligger i tjenestens natur at der må være slik inspeksjonsrett, og at den for å bli effektiv må ha ganske stor gjennomslagskraft. Hvis denne kunne unngås eller omgås gjennom oppbevaring av private effekter så som mapper og kuffert på militært område — ja, i selve forlegningsrommene, ville kontrollen bli illusorisk. Til syvende og sist ville dette ga ut over mannskaperne selv, idet de kunne bli utsatt for fare fra illojale elementer som tok med inn på militært område sikkerhetsfarlige ting, sprengstoff og andre farlige saker eller drikkevarer og lignende, som gjennom den fristelse de innebærer, kan bringe ellers bra karer i ulykke.

Jeg synes derfor der er liten grunn for militær personell til å reagere mot inspeksjonsretten. Alt i alt er den utvilsomt til gagn og ønskelig ut fra alles interesser som har en lojal innstilling til tjenesten. At den kan bli utført på en slik måte at det er egnet til å skape irritasjon, står naturligvis ikke til å nekte. Men da får en ta fatt på uheldige enkeltforeteelser og ikke på selve systemet. For å unngå unødvendige konflikter vil det være heldig om der ved enhver noe større militærforlegning er et eget rom for oppbevaring av private effekter, og da slik at både foresatt myndighet og de enkelte mannskaper forer navhengig kontroll hver på sitt naturlige interesseområde. Den foresatte kontrollerer inn- og utpassering. Mannskapet har eksklusiv adgang til sin personlige mappe, kuffert eller hva det kan være,

så lenge den ikke fjernes fra det spesielle oppbevaringsrommet. Jeg trodde også at ordningen var slik ved våre militærforlegninger. Jeg kommer imidlertid her inn på den praktiske side ved problemet, og skal ikke fordype meg videre i emnet, da det ligger utenfor min kompetanse.»

Forlegningsforhold.

Når det gjelder forlegningsforhold kommer de fleste saker opp i forbindelse med Nemndas befaringer. Mange av disse saker løses på stedet. Ombudsmannen viser for så vidt til avsnittet om Nemndas befaringer.

Utenom saker fra befaringene er det behandlet fire saker samt to saker fra 1958 som angår forlegningsforhold.

En sak gjaldt klage over arresten i Sanner-gaten fra en vernepliktig som var brakt inn for beruselse og satt i fyllarresten. Han opplyste at cellen var kald, at det blåste gjennom et åpent vindu, at det ikke var noen brisik, slik at han måtte ligge på steingulvet, og at det ikke ble utlevert noe sengetøy. Som følge av dette hadde han fått kraftige ryggsmertor og var blitt forkjølet.

Ombudsmannen foretok umiddelbart en be-faring i Sanner-gaten for å undersøke for-holdene. Fyllarresten i Sanner-gaten er som vanlige sivile fyllarrestor uten seng eller annet inventar. Dette har sine spesielle årsaker som Ombudsmannen ikke finner grunn til å gå nærmere inn på. Det var ikke steingolv, men tregolv med linoleum. Cellevinduet var en liten glugge høyt oppe på veggen som ikke forårsaket noen generende trekk. Arrestasjonen fant sted i varmeperioden i august måned. Det ble derfor ikke funnet nødvendig å ut-levere ulltepper. Dette ville imidlertid blitt gjort om arrestanten hadde bedt om det. For-holdene i arresten var tilfredsstillende, og den behandling arrestanten hadde fått var korrekt og overensstemmende med gjeldende bestem-melser. Ombudsmannen fant derfor ikke grunn til å foreta noe ytterligere i saken.

De ovrigre saker i denne gruppe finner ikke Ombudsmannen grunn til å referere.

Når det gjelder forlegningsforholdene i sin alminnelighet, uttalte Nemnda i beretningen for 1958 at man i den nåværende situasjon, med små muligheter for nybygging, i større grad enn tidligere måtte gå inn for å gjøre forholdene så bra som mulig i de bygninger man hadde til disposisjon.

Dette er fortsatt Nemndas oppfatning. Imid-lertid finnes det i visse forlegninger brakker av tysk eller norsk opprinnelse som ikke vil gi tilfredsstillende forlegningsforhold ved vanlig vedlikehold og visse utbedringer. Slike brak-ker finnes på Steinkjersannan, Jessheimleiren, Starum og Jørstadmoen, for å nevne noen av

de dårligste Nemnda har sett i år. De er i en slik forfatning at det nå enten må en hel om-bygging eller nybygging til. Nemnda har be-søkt de sentrale og største forlegninger som regel annethvert år. Det er særlig merkbart i de leirer som i det vesentligste har tysker-brakker at forholdene blir dårligere og dårli-gere. Av og til er brakkenes så dårlige at avdelingen har fått forbud mot å anvende ved-likeholdsmidler på dem. Dette fører selvsagt til at forfallet går enda raskere. For de dår-ligste brakkenes vedkommende må man i dag kunne si at de ikke er egnet som mannskaps-forlegning.

Forsvarsdepartementet har tidligere utfalt at den raske vopentekniske utvikling har nød-vendiggjort en revurdering både av ikke full-førte og ikke påbegynte bygge- og anleggs-arbeider. Dette har fort til at mange ønskelige byggetiltak foreløpig er stillet i bero. Videre har patenkte flytninger og sammenslåing av avdelinger fort til at man ikke har kunnet gå til nybygging i gamle leirer for det er avgjort hva leiren i fremtiden skal brukes til. I februar 1959 sendte departementet en oversikt til Milli-tærkomiteén over de flytningsplaner som var ønskelig å få gjennomført for avdelinger i Hæren - DKØ, DKS og DKV. Samtidig ble det sendt en oversikt over hvilke byggearbei-der som var nødvendige og hva dette ville koste. De danige forlegninger som er nevnt foran er ikke tatt med i denne plan, bortsett fra Jørstadmoen hvor det er foreslått befals-forlegning med messe.

Kostholdet.

Det er i denne gruppe behandlet fem saker som Ombudsmannen ikke finner grunn til å referere.

I beretningen for 1958 foreslo Nemnda etablert et team på to å tre befal eller spesial-ister som skulle besøke Forsvarets forlegnin-ger for å korrigere, veilede og legge opp ret-ningslinjer for forpleiningstjenesten for å sikre et riktig og godt kosthold.

I sin innstilling om Nemndas beretning ut-talte Militærkomiteén at den ikke kan se at et slikt tiltak skulle være nødvendig, idet komi-téén gikk ut fra at alle problemer i sammen-heng med kostholdet vil kunne løses gjennom de vanlige kanaler i Forsvaret.

Under behandlingen i Stortinget ble det av en representant hevdet at lønnen for det per-sonell som har med kostholdet å gjøre ligger svært lavt, slik at det er vanskelig å fa ansatt personell med de nødvendige kvalifikasjoner, og at det var her problemet med kostholdet først og fremst lå.

Forsvarsministeren erklærte seg enig i at lønnene var for lave og at det derfor var

nødvendig på nytt å se på mulighetene for å heve lønnene, slik at Forsvaret kunne få det best mulige kjøkkenpersonell.

Nemndas forslag om opprettelse av et reisende team har departementet, etter å ha innhentet uttalelse fra Generalintendanten og overkommandoene, uttalt seg om i et skriv av 18. september 1959. Departementet refererer først endel av de uttalelser som er fremkommet.

Generalintendanten uttalte, med tilslutning av HOK, at det for å bedre forpleiningen måtte være viktigere å bruke penger på å få kvalifisert personell enn å satse på intensivert kontroll. En kvalitativ forbedring ville kunne oppnås ved bedre utdanning. Generalintendanten har, gjennom avtale med Helsedirektoratet, gjennomført at kjøkkenbestyrere får anledning til å gjennomgå Statens kjøkkensjefskole. Ved at lønningene heves må en også kunne regne med etterhvert å få bedre kvalifisert kjøkkenpersonell. I tillegg til dette har Generalintendanten i budsjettforslaget for 2. halvår 1960 foreslått en ny stilling som forpleiningsinspektør. HOK har imidlertid ikke funnet å kunne gi denne stilling den nødvendige prioritet.

Marinens Overkommando er enig i at det blir etablert et reisende team som Nemnda foreslår. Marinen har hatt en lignende ordning siden 1949. Marinen vil anse en utveksling av erfaringer forsvarsgrenene imellom på dette felt som verdifull og ser gjerne at et samarbeid kommer i gang.

Flyvåpnets Overkommando uttaler at forsyningstjenesten fra hovedlager og distriktslager ikke skaper noen problemer for denne forsvarsgren. Oppbevaringsmulighetene er ikke alltid førsteklasse, med bedringen er avhengig av de midler som kan stilles til rådighet.

Utveiling og fordeling skaper ikke problemer.

Tilberedning og valg av meny er mest utsatt for kritikk. Ofte er denne kritikk berettiget. Her er det også vanskeligst å få gjennomført forbedringer fordi dette er avhengig av personellens kvalifikasjoner. Det ville være av stor betydning om flere av de sivile stillinger i denne sektor kunne gjøres om fra midlertidige til faste.

FOK mener at et inspeksjonsteam vil kunne konstatere mange av de feil som gjøres, men man ville ikke ha noen garanti for at feilene ble rettet.

Bygningstekniske forbedringer ville hjelpe noe på forholdene, men hovedvekten må legges på å bedre standarden innen personellsektoren.

Etter disse uttalelser fant departementet ikke å kunne ta opp forslaget om et reisende team. Forsvarsdepartementet ba imidlertid overkommandoene å undersøke og eventuelt

sette i verk slike tiltak som er ønskelige for å få utvekslet erfaringer på dette område.

Når Nemnda i beretningen for 1958 tok opp forannevnte forslag, var det ikke Nemndas mening at det skulle opprettes nye stillinger. Det var meningen at personell som allerede var ansatt i forpleiningstjenesten skulle kunne dekke de oppgaver Nemnda antydte. Etter de opplysninger MOK gir, har Marinen allerede en lignende ordning. Generalintendanten har foreslått en forpleiningsinspektør for Hærens vedkommende, et forslag Nemnda finner grunn til å anbefale.

Klagene over kostholdet er ikke så tallrike i dag som tidligere. Nemnda har imidlertid under sine befaringer god anledning til å konstatere den store forskjell i nivået som finnes fra forlegning til forlegning.

Under befaringene hører også Nemnda relativt ofte klager, særlig over pålegget og den manglende variasjon. Etter Nemndas oppfatning burde disse klager kunne unngås. Da proviantmagasinenes påleggslister inneholder en lang rekke påleggsorter, skulle det være god anledning til variasjon, og det skulle være mulig å tilfredsstille enhver smak. Når dette imidlertid blir tatt opp med rette vedkommende ute ved avdelingene, blir Nemnda ofte møtt med den innvending at det ikke er mulig å skaffe alle de oppførte sorter, og at det ofte blir sendt fra proviantmagasinet andre sorter enn det som er bestilt. Man må så bruke opp det man får, enten mannskapene liker dette pålegget eller ikke. På denne måten blir den lange påleggslisten illusorisk, og man kan da bedre forstå de klager som forekommer.

En annen ting Nemnda har merket seg er at det av og til er vanskelig for avdelingen å få de maskiner eller nye deler til maskiner som er nødvendige for tilberedningen.

Tjenesteforhold.

Det er i denne gruppe behandlet 26 saker. Fire saker er ikke avgjort enda. De forhold som tas opp innenfor dette saksområde er svært ofte av en slik art at det er naturlig å ta dem opp i tillitsmannsutvalgene. I endel saker har derfor Ombudsmannen anbefalt at dette blir gjort. Enkelte saker har Ombudsmannen tatt opp direkte med avdelingen. Ingen av sakene kan karakteriseres som uløste.

Mange av sakene dreier seg om de fastkommanderte mannskapers tjenesteforhold. Den daglige tjenesten for de stridsdyktige mannskaper som følger den vanlige tjenesten med utdanning, øvelse og vakter synes stort sett å gå greit. For det øvrige personell, som f. eks. kjøkkenpersonell, leirarbeidere, sjåførere, per-

sonell på telefonsentraler etc., i det hele tatt det personell som følger en annen rytme enn den ordinære, synes det imidlertid å være visse problemer. Først og fremst på grunn av at deres vakter på forskjellig tid av døgnet sammenlagt gir et høyere antall timer pr. uke enn 48 timer som stort sett er det vanlige for de ordinære mannskaper.

Det synes ikke å være lett å gi noen generelle regler om de fastkommanderte mannska- pers tjenesteforhold. Disse mannska- pers tjene- ste er først og fremst avhengig av forholdene ved den avdeling de tjenestegjør. Den del av virksomheten som må gå også utenom den daglige arbeidstid, er det de fastkommanderte mannska- pers oppgave å ta seg av. Dette fører til at de ofte får et høyere timetall pr. uke enn de øvrige mannskaper. De har mer tjeneste utenom vanlig arbeidstid, har vanskeligere for å få f. eks. week-endpermisjon, har vanskelig for å delta i de ordinære sivilundervisnings- timer, får mye vakttjeneste ved øvingsavdelin- gene den tiden det ikke er ordinære mann- skaper inne etc. Disse vanskeligheter fører til at det innenfor denne gruppe kan konstateres en viss misnøye med tjenesten.

Gjennomføringen av 45 timers uke for be- falet har ført til svært mange henvendelser og forespørsler til Ombudsmannen om ikke de menige mannskaper skal ha den samme reduks- sjon i antall tjenestetimer pr. uke. Det er imidlertid fra departementets side uttalt at bestemmelsen om 45 timers uke ikke skal gjelde for mannskapene. Det finnes for øvrig ikke bestemmelser om et bestemt timetall pr. uke for mannskapene, men tjenesten er stort sett lagt opp slik at den svarer til 48 timers uke. I tillegg til det kommer imidlertid vakter, øvelser og pussvisitasjoner.

Spørsmålet om i hvilken utstrekning mann- skapene kan settes i arbeid til vedlikehold, re- parasjoner etc. utenom den ordinære tjenesten har også i år vært tatt opp i enkelte saker. Det er ikke gitt noen spesielle bestemmelser på dette område, men det synes stort sett å være vanlig å pålegge ekstratjeneste i følgende tilfelle:

For å utdanne avdelingen i særlige disipliner som krever kvelds- eller nattforhold for å bli effektive.

Ved manøvrer eller øvelser som drives sam- menhengende i et lengre tidsrom for å lære opp mannskapene under forhold som er mest mulig lik krigsforhold.

Til utføring av arbeider som etter sin art ikke kan utføres bare i den vanlige arbeidstid, f. eks. arbeid som må gå kontinuerlig hele døg- net eller som må utføres etterat den ordinære tjeneste er slutt.

Større organiserte arbeider som settes i gang for å forebygge en øyeblikkelig fare for mate- riell ødeleggelse, liv, helse m. v., eller for raskt

å utbedre eller bote på skader etter natur- katastrofer, brann og lignende.

Permisjoner.

Det er behandlet 15 saker samt to fra 1958. Fem av sakene gjelder langpermisjoner, tre jordbrukspermisjoner og en velferdspermisjon. I de fleste av disse sakene har det ved Om- budsmannens medvirkning lyktes å finne fram til en tilfredsstillende løsning. De øvrige sakene har vært forespørsler fra mannskapene angående permisjonsbestemmelsene.

Når det gjelder jordbrukspermisjoner, har det blant mannskapene gjort seg en viss tvil gjeldende med hensyn til tidspunktet for slike permisjoner. For å få dette spørsmål nærmere klarlagt, har Nemnda tatt saken opp med de- partementet. Det har tidligere vært vanlig praksis at de som har tilfredsstillet betingel- sene for å få jordbrukspermisjon har fått denne permisjon på den tid det har vært behov for vedkommendes arbeidshjelp og ikke på den tid hans avdeling har vært avgitt til dugnad.

Det har imidlertid vist seg at de kombinerte avgivelser til dugnad og jordbrukspermisjoner på forskjellige tidspunkter etterhvert har skapt komplikasjoner både for øvingsopplegg og be- redskap i sommerhalvåret, spesielt for Hærens vedkommende. Det er således for innhøstnings- arbeidet bestemt at permisjonene skal gis i samme tidsrom som vedkommende avdeling er avgitt til dugnad, dog kan permisjonen inn- vilges til annen tid hvis dette ikke medfører for store ulemper for tjenesten.

Den praktiske gjennomføring av kveldsper- misjoner og nektelse av å innvilge slike permi- misjoner var tatt opp til behandling i et til- litsmannsutvalg. Da denne saken kan ha inter- esse også utover den avdelingen det gjelder, finner Ombudsmannen grunn til å omtale den nærmere.

Ved denne avdeling ble fritidspermisjon, dvs. kveldspermisjoner, gitt trossvis på tur og omgang. Ansvar for avviklingen av disse permisjoner var overlatt troppssjefene. Over- ensstemmende med den gamle regel i Forsva- ret om at en skal ha gjort seg fortjent til permisjon, var troppssjefen gitt fullmakt til å stryke av permisjonslistene de av mann- skapene som etter troppssjefens mening hadde utført dårlig tjeneste i en eller annen form, f. eks. sjusket antrekk, dårlig indretjeneste, likegyldighet og lignende. Under tillitsmanns- utvalgets behandling av denne sak hadde til- litsmennene ikke reagert på ordningen.

Ombudsmannen kan ikke være enig i denne oppfatning. Permisjonsnektelse på forannevnte grunnlag må sies å være en refselse og ikke en nødvendig reaksjon av utdannelses- messige, øvelsesmessige eller tjenstlige grun-

ner. Ved denne refselse er ikke de formelle regler for illeggelse av refselse fulgt, og den er dessuten ilagt av troppssjefen som ikke har refselsesmyndighet. Det kan innvendes at det ved slike bagatellmessige uregelmessigheter som det her er tale om må kunne reageres med en permisjonsnektelse uten at det apparat disiplinærreglementet forutsetter settes i gang. Ombudsmannen kan heller ikke være enig i dette. Ved en forseelse så bagatellmessig må det være riktigere å reagere med en advarsel, og så i gjentakelsestilfelle med en ordinær refselse. En meget uheldig følge av det system som nå anvendes er at de mannskapene som blir nektet permisjon på denne måten ikke får anledning til å forklare seg. De har hittil heller ikke fått noen forklaring på hvorfor de har fått permisjonsnektelsen. Dessuten er høyere myndigheter i disse tilfelle avskåret fra å føre kontroll med bruken av refselsesmidlet permisjonsnektelse. På dette grunnlag har Ombudsmannen tatt saken opp igjen med avdelingen.

HOK har den 23. desember 1959, i forbindelse med sitt reglement «Bestemmelser for Personelltjenesten i Hæren», utgitt en ny samling av bestemmelser om permisjon og ferie. I samlingen er, foruten selve bestemmelsene, medtatt alle sideordnede bestemmelser som har sammenheng med permisjon og ferie. Bestemmelsene gjelder både menige mannskaper og befal. Nemnda vil gjerne gi uttrykk for at slike samlinger av alle aktuelle bestemmelser innen et bestemt felt i høy grad letter avdelingenes og tillitsmannsutvalgenes behandling av saker som tas opp.

Når det gjelder de menige mannskaper er det ikke gjennomført noen særlig utvidelse av adgangen til å få permisjon, bortsett fra velferdspermisjon. Velferdspermisjon kan nå i tillegg til det som tidligere har vært bestemt også gis i forbindelse med avleggelse av eksamen, deltakelse i idrettsstevner, konferanser og møter og til ivaretagelse av levevei.

Når det gjelder fritiden om kvelden, er det nå fastslått at mannskapene kan oppholde seg innenfor det ytre leiområde mellom tjenestetidens slutt og tappenstrek og mellom revelje og tappenstrek på søn- og helligdager uten å søke permisjon. Det har hittil vært gjennomført en uensartet praksis på dette område. Det er videre bestemt at det ytre leiområde skal omfatte nærmeste by(er), ladested(er), tettbebyggelse(r) o. lign. som vil være naturlige fritidsområder for personellet. Også her har det vært gjennomført en høyst forskjellig praksis, og Nemnda ser det som en stor fordel at det ble gitt felles bestemmelser om dette. Nemnda går nemlig ut fra at sjefene for alle Hærens forlegninger nå må ta opp

til ny vurdering gjeldende bestemmelser om «ytre leiområde», og at nærmeste by(er), ladested(er), tettbebyggelse(r) o.l. kommer med i det område hvor mannskapene kan bevege seg fritt i den ordinære fritid. En slik utvidelse av det «ytre leiområde» vil utvilsomt gi mannskapene en sterkere følelse av frihet og muliggjøre en bedre kontakt med de sivile ungdomsorganisasjoner og sivilbefolkningen.

Velferd.

Det er behandlet fem saker angående velferdsspørsmål, hvorav to fra 1958.

To av sakene kan ha almeninteresse og skal omtales nærmere. Fra Statens Ungdoms- og Idrettskontor har Ombudsmannen fått en henvendelse angående de orienteringsmøter som skal holdes ved avdelingene ved innrykk. Hensikten med disse møter er å gi mannskapene opplysninger om forholdene på stedet og de sivile muligheter som finnes for deltakelse i foreningsliv eller annen utnyttelse av fritiden. Ungdomsorganisasjonene på stedet forutsettes innkalt til disse møter. Komitéen «Ungdomsorganisasjonene og Forsvaret» mener å ha erfaring for at slike møter bare blir holdt i liten utstrekning, og henleder derfor Ombudsmannens oppmerksomhet på forholdet.

Nemnda har senere på sine befaringer nevnt dette spørsmål under sine samtaler med avdelingssjefene og vil fortsette med det.

Fra tillitsmannsutvalget ved en infanteribataljons repetisjonsmannskaper ble det klaget over at det fra en avdeling i nærheten av bataljonens leirplass ble lagt hindringer i veien for bataljonens bruk av avdelingens velferdsbygg. Før repetisjonsøvelsene tok til var det avtalt mellom bataljonen og avdelingen hvordan velferdsbygget skulle disponeres, slik at begge avdelinger fikk dekket sine behov for velferdslokaler. Denne avtale var tilfredsstillende for begge parter. Imidlertid ble det fra avdelingens side under øvelsen lagt visse hindringer i veien for repetisjonsavdelingens bruk av lokalene. Tillitsmannsutvalget opplyste at forholdet hadde gjort et så ubehagelig inntrykk på repetisjonsavdelingens mannskaper at utvalget fant seg beføyet til å be Ombudsmannen ta seg av saken.

Ombudsmannen tok saken opp med HOK og ba om at forholdet ble grundig undersøkt, og at det samtidig ble vurdert hvorvidt det var nødvendig å treffe særlige tiltak for å unngå lignende situasjoner under fremtidige repetisjonsøvelser.

Overkommandoen undersøkte saken og redegjorde for sitt syn på de vanskeligheter som hadde oppstått. Overkommandoen uttalte

bl. a. at repetisjonsøvelsene vanligvis ble lagt i nærheten av eksisterende faste etableringer for å få de utdannelsesmessige fordeler dette bud på ved bruk av faste opplegg, instruksjonshjelpemidler etc., bl. a. bruk av eksisterende velferds/fritidsetableringer. At det i forbindelse med en slik fellesbruk oppsto friksjoner, var forklarlig og ikke uvanlig. I denne saken var det oppstatt vanskeligheter bl. a. ved at avdelingen hadde stengt av noen velferdsrom. Det var i den forbindelse fremsatt endel motstridende påstander fra partene.

HOK fant imidlertid at avdelingene seg i mellom burde ha kunnet løst denne saken tilfredsstillende.

HOK fant, etter de undersøkelser som ble foretatt, at saken var overdimensjonert som følge av den irritasjon som var oppstatt. HOK syntes ikke at de fremkomne opplysninger ga grunn til å iverksette spesielle tiltak eller utgi særlige bestemmelser for disponeringen av fritidsetableringer under repetisjonsøvelser.

Gjennom tillitsmannsutvalgenes motereferater og ved henvendelse fra tillitsmenn blir Ombudsmannen fra tid til annen gjort oppmerksom på at tillitsmannsutvalgene ikke alltid blir tatt med på råd ved disponering av avdelingens velferdsmidler. Det hender også at tillitsmannsutvalget ikke får seg tilstillet utskrift av velferdskonto, slik at de blir avskåret fra å følge med i bevegelsen på kontoen.

I bestemmelsen for tildeling og bruk av velferdsmidler er det bestemt at velferdskontoen skal disponeres av avdelingens sjef i samråd med tillitsmannsutvalget, og at avskrift av velferdskonto skal tilstilles tillitsmannsutvalget. I de tilfelle disse bestemmelser ikke er fulgt har Ombudsmannen gjort vedkommende avdeling oppmerksom på bestemmelsene.

Kantiner.

Det er behandlet en sak i denne gruppe, samt en sak fra 1958.

Ombudsmannen finner ikke grunn til å omtale disse sakene.

Ombudsmannen har vært medlem av Forsvarets Kantiners råd og har som sådan under befaringene alltid sett grundig på kantinerne og konferert med kantinebetjeningen. De forhold det har vært grunn til å bemerke har Ombudsmannen tatt opp i Kantinerrådet.

Etter omorganiseringen av Forsvarets Kantiner, gjort gjeldende fra 1. juli 1959, er ikke Ombudsmannen medlem av Kantinerrådet. Saker vedrørende kantinerne tas nå opp på vanlig måte.

Disiplinær- og straffesaker.

Det er behandlet 19 saker samt en sak fra 1958. De aller fleste sakene, 18 i det hele, dreier seg om forespørsler til Ombudsmannen fra mannskaper som er refset, om refselsesakene er riktig behandlet. Det er mange forskjellige spørsmål som er reist i denne forbindelse, f. eks. om bot kan trekkes i innkommanderingstillegg, hvilke refselsesarter som kan brukes overfor ledende dekksmenn i Marinen, om man har krav på innkommanderingstillegg og reisegodtgjøring ved soning etter endt tjeneste, om en refselse kan føre til at en ikke kommer med i Suez-kontingen-ten, om 2 × 20 dogns vaktarrest kan sones i sammenheng, om det er politiet eller avdelingen som skal avgjøre en beruselsessak, om arrest kan omgjøres til bot, om påkrevd syke- og tannbehandling under soning skal gå til fradrag i soningstiden, samt endel formelle spørsmål i forbindelse med saksbehandlingen.

Ombudsmannen har besvart disse sakene så inngående som det er ansett nødvendig. I endel av sakene har Ombudsmannen funnet grunn til å ta sakene opp med de respektive avdelinger først for å bringe forholdene på det rene. En av sakene finner Ombudsmannen grunn til å omtale nærmere, i det spørsmål som ble reist ikke er løst hverken i lov, reglement eller festnet praksis.

En marinegast hadde under tjeneste ombord på et av Marinens fartøyer gjort seg skyldig i en ordrenektelse, og var for dette ilagt som refselse en måneds permisjonsnektelse. Gasten påanket avgjørelsen, men for ankesaken ble behandlet ble han pålagt å sone permisjonsnektelsen. En anke har ikke oppsettende virkning når refselsen er permisjonsnektelse, så bestemmelsen om at refselsen skulle sones var for så vidt korrekt. Ankesaken førte imidlertid til det resultat at straffen ble skjerpet til 8 dagers vaktarrest som gasten også ble pålagt å sone.

Ombudsmannen fant det urimelig at gasten skulle sone to refselser for det samme forhold. Det burde, etter Ombudsmannens oppfatning, bare bli tale om i tillegg å sone differansen mellom den milde og den strengere refselsen. Ved utmålingen av den strengere refselsen burde det vært tatt hensyn til at den milde refselse allerede var sonet. Hvor mange dagers arrest det skulle gjøres fradrag for ved at en måneds permisjonsnektelse var sonet måtte bli en skjønsmessig vurdering, idet det ikke finnes bestemmelse om dette. Denne spesielle saken ble løst ved at gasten slapp å sone arreststraffen, men den ble ført på hans rulleblad som den endelige avgjørelse.

Generaladvokaten, som også har uttalt seg i saken, har gjort Disiplinærkomiteen oppmerksom på denne.

I beretningen for 1958 pekte Ombudsmannen på at det av og til hendte at en bot ilagt som refselse ble ført i det sivile politis bote-register, med de problemer dette senere kunne skape for vedkommende. Ombudsmannen viser for så vidt til det som er uttalt i beretningen for 1958, side 10, spalte 2, og side 11, spalte 1. Ombudsmannen uttalte at spørsmålet om regnskapsføringen av boter som militær refselse skulle bli tatt opp. Ombudsmannen har hatt spørsmålet oppe med Justisdepartementet. Departementet har uttalt at det for tiden ikke finner å kunne gå inn for noen forandring med hensyn til politiets regnskapsføring og registrering av de militære refselsebater som politiet innfordrer. Departementet gjør imidlertid oppmerksom på at spørsmålet om å gi generelle regler om straffe- og boteregistrering er under utredning. Departementet sier seg videre villig til, etter nærmere opplysninger om de tilfelle hvor boter ilagt militært personell som refselse er tatt med i boteattesten, å innskjerpe overfor vedkommende politikammere at slike boter ikke skal anmerkes i boteattestene. Skulle Ombudsmannen få kjennskap til tilfelle hvor det fortsatt skjer, vil Justisdepartementet bli gjort oppmerksom på det. Nemnda har etter dette vurdert spørsmålet på ny og er kommet til at det foreløpig ikke er grunn til å foreta noe ytterligere i saken.

Forholdet mellom befal og menige.

Det er i denne gruppe behandlet fem saker samt to saker fra 1958. I fem saker gjelder det klage over lavere befals oppførelsen overfor mannskapene. To av disse sakene er ikke avgjort enda. I to av sakene var klagen begrunnet, og avdelingene det gjelder har søgt for å få rettet på forholdene. I den tredje saken var det fremkommet ganske alvorlige beskyldninger mot en befalingsmann. Ombudsmannen fant ikke å kunne gjøre noe med saken før det ble gitt mer detaljerte opplysninger, og ba om det, men vedkommende klager har ikke etterkommet anmodningen. En sak gjaldt klage over at en militær befalingsmann misbrukte militære kjøretøyer til private gjøremål. Saken ble på Ombudsmannens foranledning etterforsket og vedkommende ble dømt for sitt forhold.

Hilseplikten i Forsvaret er under utredning. Den sentrale sjefsnemnd har vedtatt at dette spørsmål skal gjøres til gjenstand for fellesplanlegging. Forsvarsstaben forela sa-

ken for Ombudsmannsnemnda som har avgitt følgende uttalelse:

«Det er Nemndas oppfatning at bestemmelsene om hilseplikten slik de lyder i dag og slik bestemmelsene praktiseres ikke er egnet til å opprettholde eller skjerpe disiplinen slik hensikten med bestemmelsene egentlig har vært. Det er kjent at bestemmelsene ikke følges av mannskapene og at en stor del av befalet heller ikke håndhever bestemmelsene. Dette forhold er egnet til å svekke respekten for lover og reglementer i sin alminnelighet. noe Nemnda finner uheldig.

Det er Nemndas oppfatning at bestemmelsene bør lempes på og samtidig gjøres så enkle at de ikke skaper muligheter for misforståelser.

Bestemmelsene bør, så langt de spesielle forhold i Forsvaret gjør det mulig, forsøkes tilpasset de vanlige sivile hoflighetsnormer.»

Nemnda har ved flere anledninger pekt på at faget «mannsapsbehandling» ikke vies tilstrekkelig oppmerksomhet ved befalsutdannelsen. Spørsmålet ble blant annet tatt opp med HOK i mai 1958. HOK var selv oppmerksom på dette problem. HOK hadde lagt vekt på å få mest mulig ensartet undervisning i dette fag ved Hærens befalsskoler. Det har imidlertid vært visse vanskeligheter med å skaffe til veie passende lærebøker. HOK fant det nødvendig å få utarbeidet en spesiell lærebok. Det har imidlertid vist seg at denne passer bedre som støttebok for instruktører og lærere. HOK arbeidet derfor fortsatt med å få tilrettelagt det stoff som undervisningen skulle omfatte. En krigsskoleutdannet offiser ble beordret til avsluttende studier i psykologi ved Universitetet og deretter beordret til ett års tjeneste ved avdeling for å få det nødvendige grunnlag for å kunne begynne arbeidet med tilrettelegging av undervisningsstoffet.

HOK er nå kommet så langt i opplegget at en regner med å kunne sette nyordningen i dette fag i gang fra juliinntaket 1960.

Undervisningen vil bli gitt etter et felles opplegg for alle Hærens befalsskoler. Faget blir nå kalt «Mannsapsbehandling og lederskap». Det skal gis 30 timers undervisning. Undervisningsleksjonene og detaljprogrammene for de enkelte timer tilrettelegges sentralt, slik at undervisningen skal bli mest mulig ensartet.

Tillitsmannsutvalg.

Som nevnt i beretningen for 1958, var det dette år en merkbart fremgang for arbeidet i tillitsmannsutvalgene. For 1959 er antall møter og saker stort sett som i 1958. Ombudsmannen skrev i begynnelsen av året til 31 avdelinger hvor aktiviteten hadde vært liten. I rundskrivet ble også angjeldende avdelin-

ger anmodet om å uttale seg om grunnen til den svake aktivitet.

Svarene grupperte seg stort sett om tre forhold:

For det første ble det pekt på at hyppig sjefskifte medførte at denne del av tjenesten ikke var blitt tatt tilstrekkelig hånd om.

For det annet viste det seg at ved endel avdelinger var det ikke mannskaper i kontinuerlig tjeneste.

For det tredje ble det i noen utstrekning hevdet at befalsmangel førte til så sterkt arbeidspress at sjefen eller den fungerende sjef ikke maktet å ta seg av oppgaven med tillitsmannsutvalgene i den utstrekning det kunne være ønskelig. I denne gruppe av svar ble det også antydnet at tillitsmennene ikke hadde saker å ta opp eller at de, når de ønsket å drofte saker, henvendte seg direkte til sjefen når saken var aktuell.

Til dette vil Nemnda bemerke, noe som også tidligere er fremhevet, at utvalgene må og skal være gjensidig informerende organer. Med dette for øye synes det umiddelbart underlig at ikke sjefen en gang i måneden i fortløpige former ønsker å informere soldatenes tillitsmenn om avdelingens program, oppgaver og forhold som har felles interesse. Slike informasjoner kan nok til en viss grad også gis gjennom avdelingsordrer og meddelelser på oppstillinger o. l., men Nemnda er dog av den absolutte oppfatning at avdelingens samvirkningsfølelse er bedre tjent med at tingene legges frem i et forum som tillitsmannsutvalgene.

Nemnda vil i denne forbindelse ikke unnlate å peke på at enkelte tillitsmenn ikke på langt nær viser den ønskede interesse for sine verv. Ved enkelte utvalg har det således hendt at de har unnlatt å møte opp til tillyste møter. Det synes også i noen grad å fremgå at informasjonen fra tillitsmennene til mannskapene ikke er som den burde være. På denne bakgrunn kan det nok være forståelig at enkelte sjefer som opprinnelig har hatt en meget positiv innstilling til utvalgsvirksheten, i lengden «går trette». På den annen side vil Nemnda gjenta det som ble sagt i fjor at ansvaret for å aktivisere tillitsmennene påhviler avdelingens sjef. Endel sjefer har også lagt stor vekt på dette moment, bl. a. ved å legge forholdene til rette for forberevende møter mellom tillitsmennene og mannskapene og mellom tillitsmennene innbyrdes før utarbeidelse av sakslister. Disse tiltak synes, der de er prøvd, å ha brakt gode resultater.

I likhet med tidligere år har Ombudsmannen gjennom innsendte referater fulgt med i virksomheten i de sentrale utvalg. Når han har

funnet at det i referatene er gitt opplysninger som ikke er overensstemmende med gjeldende regler, har han tatt initiativet til å korrigere de gitte opplysninger, eller bedt om en nærmere redegjørelse.

Det er på denne måte i alt tatt opp 23 saker i 1959. Seks av disse dreier seg om selve tillitsmannsinstitusjonen, de øvrige om forhold som kommer inn under andre saksområder og er omtalt under disse.

Ingen av de seks saker har noen slik prinsipiell interesse at Ombudsmannen finner grunn til å omtale dem nærmere.

På grunnlag av de innkomne referater er det også i år utarbeidet en statistikk over virksomheten i de sentrale utvalg og ved repletisjonsavdelingene.

De nevnte statistikker for 1959 viser følgende:

I. Sentrale utvalg.

Hæren	48	avdelinger med	282	referater
Marinen	41	»	»	323
Flyvåpnet ..	33	»	»	225

Det er i utvalgene behandlet 4 068 saker, fordelt på forsvarsgrenene således:

Hæren	1 754	saker
Marinen	1 184	»
Flyvåpnet	1 130	»

Av de saker som er behandlet i utvalgene er 1 704 saker, eller vel 40 pst., løst. Disse saker fordeler seg slik:

Hæren	678	saker
Marinen	487	»
Flyvåpnet	539	»

Nemnda finner grunn til som i fjor å peke på at ovennevnte tall ikke medfører at de øvrige sakene er forblitt uløste. Noen saker behandles eksempelvis to eller flere ganger, mens andre saker er av rent informerende art. Som det vil fremgå av nedenfor følgende oversikt, dreier imidlertid en rekke saker seg om permisjonsspørsmål, og da særlig anmodninger om utvidet permisjon. Det ligger da så å si i sakens natur at en rekke saker forblir uløste — sett med tillitsmennenes øyne.

De saker som er reist fordeler seg slik:

Innkalling. Fremmøte. Fritaking. Utsettelse	1
Opptjening. Godskrivning. Tjenestetidens lengde. Tjenestelettelse	7
Beordring. Overføring. Forflytning. Fra-beordring. Dimittering. Tilbakeføring i grad. Status	45
Spesialtjeneste. Hjelpetjeneste	64
Uniformer. Personlig utstyr. Erstatning for tap av materiell	353

Underbringelse. (Brakker, vaktstuer, arrest, transporter etc.)	633
Kosthold	519
Tjenesteforhold	506
Permisjoner	393
Velferd	773
Kantiner	112
Disiplinær- og straffesaker	45
Forholdet mellom befal og menige	34
Tillitsmannsutvalg. Tillitsmennenes rettigheter. Ombudsmannsordningen	133
Lønn	45
Tillegg	6
Godtgjøringer	43
Sykesaker. Ulykker. Dødsfall, Trygd. Forsikring. Erstatning. Tannpleie	63
Sosiale saker	40
Forsvarets skoler. (Opptak, utdannelse etc.)	21
Fritidsundervisning	34
Sivilopplæringen. (Obligatorisk)	29
Diverse	176

Saksfordelingen er i år praktisk talt den samme som gjennom de tre foregående år og samstemmer stort sett med fjorårets.

Det fremgår at det er under gruppene Uniformer, Underbringelse, Kosthold, Tjenesteforhold og Permisjoner at problemene særlig oppstår. Det kan videre, som også tidligere uttalt, fremdeles pekes på at gruppen Kosthold avviker fra de andre grupper. Mens hovedtyngden av saker i enkelte utvalg faller på denne gruppe, er det en rekke utvalg, spesielt innen Flyvåpnet, hvor det er et meget lite antall saker under denne gruppe.

Det er tidligere uttalt at arbeidet i utvalgene stort sett ligger på samme nivå som i fjor. Mens det i Hæren i fjor var 15 utvalg som holdt under 6 møter, er tallet i år 12. I Marinen var det i fjor 17 utvalg med under 6 møter, mens det i år er 11, og for Flyvåpnet er tallene henholdsvis 6 og 9. Til det siste må det imidlertid bemerkes at de nyopprettede utvalg ved NIKE-bataljonen sorterer under Flyvåpnet.

II. Repetisjonsavdelinger.

I alt er det til Ombudsmannen kommet inn 22 referater fra 14 utvalg. Tilsammen er det i disse utvalg behandlet 131 saker, hvorav 94 saker eller godt 70 pst. er løst.

Det store antall løste saker beror som tidligere på at det i de fleste tilfelle er enkle problemer som reises. I alt ses bare 18 saker å ha forblitt uten løsning, idet de resterende saker er av rent informativ art.

Det høyeste antall saker finnes under gruppene Velferd med 32, Tjenesteforhold med 19 og Kosthold med 17. De øvrige saker fordeler

seg forholdsvis som under de sentrale utvalg. Under gruppen uniformer er behandlet 11 saker, hvorav 5 gjelder klager på utlevert eller for lite utlevert utstyr.

Ombudsmannen har, når det gjelder utvalgene og deres virksomhet, bare hatt tre direkte henvendelser fra tillitsmenn. Ved nærmere undersøkelser viste to av henvendelsene seg grunnløse, og når det gjaldt den tredje, ble det påklagede forhold straks rettet.

Ombudsmannen har også på eget initiativ tatt opp endel saker som har direkte tilknytning til tillitsmannsutvalgene, og finner grunn til å referere to av disse:

I de siste to år har Brigaden i Nord-Norge en gang årlig samlet avdelingssjefer og tillitsmenn fra alle utvalg til en konferanse over en eller to dager. På disse konferanser er det blitt gitt orienteringer om velferds- og undervisningsarbeidet, kantinevirksomheten, feltprestearbeidet, tillitsmanns- og Ombudsmannsordningen og andre forhold av felles interesse. Tidligere praktiserte også Flyvåpnet en ordning med gjensidige besøk av tillitsmenn fra forskjellige stasjoner.

Nemnda fant disse konferanser meget verdifulle, både rent informasjonsmessig og når det gjelder å stimulere tillitsmennenes interesse for deres oppgave. Spørsmålet om årlig avholdelse av regionale konferanser ble derfor tatt opp med departementet.

Departementet forela spørsmålet for forsvarsgrenene som stilte seg positive til tanken, men mente at konferansene burde holdes innenfor de respektive DK-er, MK-er og LK-er. Departementet påla deretter de respektive overkommandoer å utarbeide forslag til instruksjer. Etterat Ombudsmannen var gitt anledning til å uttale seg om de forskjellige utkast, har departementet nå utarbeidet en felles instruks som fastsetter at det skal holdes en årlig tillitsmannskonferanse innen hver DK, MK og LK. Det er forutsatt at Ombudsmannen skal være representert ved disse konferanser.

I en tidligere beretning til Stortinget er nevnt spørsmålet om å gi ut en håndbok eller brosjyre om tillitsmannsvirksomheten. Stortinget erklærte seg den gang enig i at det forelå et behov for en slik håndbok.

Det har senere vært arbeidet med denne sak, og i november 1958 forelå det fra Ombudsmannens side et utkast til en slik håndbok. Under Nemndas drøftinger av utkastet ble det imidlertid gitt uttrykk for at stoffet burde begrenses vesentlig, nemlig til å gjengi bestemmelsene om tillitsmannsutvalg med kommentarer og enkelte eksempler på protokollføring. Ombudsmannen har i år oversendt utkast til en brosjyre i overensstemmelse med nevnte retningslinjer til Forsvarets Pressetjeneste.

Lønn.

I beretningen for 1958 ble det redegjort for de henvendelser som var kommet fra ingeniører som avtjente sin førstegangstjeneste, om denne gruppes lønns- og tjenesteforhold etter Stortingets vedtak om at de på visse betingelser kunne gis sersjants grad og lønn de siste fire måneder av tjenestetiden.

Det har tatt lang tid med å få utformet de nødvendige bestemmelser i forbindelse med dette spørsmål. For Hærens vedkommende er bestemmelsene gitt i rundskriv av 21. desember 1959. Hæren har behov for 16 mann fordelt på følgende våpen og kategorier:

Ingeniørvåpnet — Maskiningeniør A.
Hærens Samband — Elektroingeniør B.
Hærens Våpentekniske Korps — Kjemiingeniør, maskiningeniør A, elektroingeniør B.

Behovet for ingeniører er således så lite at Stortingets vedtak ikke vil få noen særlig praktisk betydning for det ingeniørutdannede vernepliktige personell.

Det er ellers i denne gruppe behandlet seks saker som Ombudsmannen ikke finner grunn til å gå nærmere inn på i beretningen. Ingen av sakene kan karakteriseres som uløste.

Tillegg.

Det er behandlet 14 nye saker og to fra forrige år. Alle sakene gjelder familietillegg, seks saker forhøyet tillegg og ti saker ordinært tillegg. Av de seks sakene om forhøyet tillegg er tre løst tilfredsstillende, en er ikke avgjort enda, mens Ombudsmannen i en sak ikke fant tilstrekkelig grunn til å fremme den for militære myndigheter.

I to saker som gjelder ordinært familietillegg er det klaget over at tillegget ikke er utbetalt i rett tid. Nærmere undersøkelse viste imidlertid at tillegget i begge tilfelle hele tiden var sendt rettidig fra avdelingen. To klager ble funnet grunnløse. I tre saker ble søknaden innvilget, mens tre saker enda ikke er avgjort.

For å få familietillegg for andre forsørgede enn hustru og barn er det en forutsetning at den vernepliktige av ligningsvesenet innrømmes klassefradrag for vedkommende forsørgede. Det hender ikke så sjelden at den vernepliktige beviselig har bidratt til underhold, men likevel ikke er innrømmet klassefradrag, eller ikke har bidratt til underhold i en slik utstrekning at ligningsvesenet har villet gi den vernepliktige klassefradrag. Av og til skyldes det også at den vernepliktige ikke selv har oppgitt sin forsørgelsesbyrde til ligningsmyndighetene.

I slike tilfelle går det ut over den forsørgede at vedkommende forsørger avtjener verneplikten. Om det ikke blir utbetalt fullt familietillegg eller forsørgertillegg i slike tilfelle, burde

i alle fall endel av tillegget kunne utbetales til dem som kan sannsynliggjøre at de har bidratt til forsørgelse, selv om de ikke er innrømmet klassefradrag eller selv har oppgitt sin forsørgelsesbyrde. I enkelte tilfelle blir dette gjort i dag, men det burde, etter Ombudsmannens oppfatning, bli vanlig praksis.

Godtgjøringer.

Det er i denne gruppe behandlet åtte saker for 1959 og fire fra 1958. I ni av disse saker gjaldt det søknader om forskjellige former for godtgjøringer. Søknadene var opprinnelig avslått, men ved Ombudsmannens mellomkomst ble seks søknader innvilget. I de øvrige søknader ble avslaget opprettholdt. I den ene av disse tre sakene var Ombudsmannen uenig i resultatet og saken må sies ikke å være løst.

En sak gjaldt en forespørsel om hustruens rett til nedkomststonad. De to øvrige sakene er av almen interesse, og Ombudsmannen finner derfor grunn til å omtale dem nærmere.

Nemnda har flere ganger i tidligere beretninger pekt på at det burde utbetales kostgodtgjørelse under permisjoner, i alle fall for langpermisjonenes vedkommende. I budsjettforslaget for 1959—60 foreslo Forsvarsdepartementet at det skulle utbetales kostgodtgjørelse under permisjon til mannskaper med forsørgelsesbyrde. Det ble imidlertid uttalt som en forutsetning at slik utbetaling skulle finne sted bare for permisjoner hvor de to gratispermisjonsreisene benyttes.

Stortinget samtykket i utbetaling av kostgodtgjørelse overensstemmende med departementets forslag, og ordningen trådte i kraft 1. juli 1959.

Dette at kostgodtgjørelsen blir knyttet til de gratis permisjonsreisene fører imidlertid til at ikke alle som fyller betingelsene får utbetalt kostgodtgjørelse for like mange dager i løpet av sin tjenestetid. På grunn av tjenestested, reisetid, reisemåte etc. vil noen mannskaper, spesielt de som tjenestegjør langt fra hjemstedet, få alle sine langpermisjonsdager i forbindelse med gratisreisene, mens andre, særlig de med kort vei hjem, ofte blir beordret til å fordele langpermisjonene og dermed får et varierende antall dager i forbindelse med sine to gratisreiser. Den sistnevnte gruppe vil ta sine resterende langpermisjonsdager i forbindelse med reiser de selv betaler, og vil følgelig ikke få utbetalt kostgodtgjørelse.

Den rettferdigste løsning ville, etter Ombudsmannens oppfatning, være at mannskaper med forsørgelsesbyrde fikk utbetalt kostgodtgjørelse for alle langpermisjonsdager, beregnet etter 1½ dag pr. måned og uavhengig av hvem som betaler reisen. Dette spørsmål har Om-

budsmannen tatt opp med departementet, men noe svar foreligger ikke enda.

Forsvarets Velferdstjeneste tok i februar 1959 opp med Forsvarsdepartementet spørsmålet om utbetaling av kostgodtgjørelse etc. til menige tillitsmenn som deltar i Folk og Forsvars kontaktkonferanser.

Med de vanlige regler for utbetaling av skyss- og kostgodtgjørelse til korporaler og menige fikk ikke disse dekket sine reelle utgifter under slike konferanser. Folk og Forsvar dekket derfor differansen mellom det soldatene fikk utbetalt av avdelingen og regulær skyss- og kostgodtgjørelse. Organisasjonen fant imidlertid både av økonomiske og prinsipielle grunner ikke å kunne fortsette med det. Forsvarets Velferdstjeneste foreslo derfor at tillitsmennene som ble beordret til slike konferanser måtte få sine utgifter dekket i samsvar med bestemmelsene i skyssregulativet for offentlige tjenestemenn.

Ombudsmannen uttalte overfor departementet at det var et verdifullt ledd i arbeidet med å aktivisere tillitsmannsutvalgene at tillitsmenn ble tatt med som deltakere i Folk og Forsvars kontaktkonferanser. Ved slike konferanser møtes tillitsmennene fra en rekke avdelinger sammen med befal og sivile. De kan gjennom foredrag, diskusjoner, og ikke minst ved samtaler utenom det oppsatte program, skaffe seg kunnskaper og impulser som kan være dem til nytte i arbeidet i det utvalg de representerer.

Departementet samtykket i at menige tillitsmenn ved framtidige konferanser får utbetalt vanlig kostgodtgjørelse og nattillegg etter skyssregulativets satser.

Sykesaker, ulykkesstatistikk.

Det er behandlet 22 sykesaker i 1959 samt 5 fra 1958.

Endel av disse sakene er tatt opp av vernepliktige mannskapers pårørende. Ombudsmannen har for flere sakers vedkommende foretatt ganske inngående undersøkelser, og resultatet er meddelt de pårørende. I to tilfelle hvor det var klaget over at det ikke var gitt underretning til de pårørende om at den vernepliktige var innlagt på sivil sykehus, var det grunn til å rette bebreidelser mot Forsvaret foretatt slik underretning ikke var gitt. Ombudsmannen ga i skriv både til de respektive avdelinger og til Forsvarsdepartementet uttrykk for det.

Foranlediget av disse saker er gjeldende bestemmelser om melding til pårørende i forbindelse med sykdom og skader gitt et tillegg om at det ved innleggelse i sykehus utenfor leiren alltid skal gis melding til de pårørende uansett sykdommens art, med mindre pasienten motsetter seg at underretning blir gitt.

I beretningen for 1958 ble spørsmålet om tuberkulosekontrollen i Forsvaret tatt opp. Det ble redegjort for den praksis som følges på dette felt og den utvidelse av kontrollen som ble foreslått fra Forsvarets Sanitet i forbindelse med en sak Ombudsmannen hadde hatt til behandling. Nemnda tok saken opp med Forsvarsdepartementet, men departementets uttalelse forelå ikke da beretningen for 1958 ble skrevet.

Departementet uttalte i skriv av 4. mars 1959, etter å ha redegjort for den spesielle sak som lå til grunn for at spørsmålet ble tatt opp, at den planlagte kontrollordning forsøksvis var kommet i gang og ville bli etablert fast i løpet av noen måneder. Departementet antok at det dermed ikke skulle være noen fare for svikt i kontrollen.

Ombudsmannen pekte i beretningen for 1958 på den økonomiske belastning det førte til at mannskaper på repetisjonsovelser selv måtte betale sin trygdepremie. Dette spørsmål er nå løst tilfredsstillende.

Spørsmålet om hvilke tilfelle som går inn under lov om Militær Uforetrygd har vært oppe til behandling. En sersjant med plikttjeneste etter gjennomgått yrkesskole var utsatt for en ulykke under kjøring med motorsykel fra tjenestestedet til sitt hjem etter endt arbeidstid. Som følge av ulykken måtte det ene benet amputeres. Han søkte om erstatning og trygd etter uforetrygdlovens bestemmelser, men søknaden ble avslått med den begrunnelse at skaden ikke var inntruffet i tjenestetiden. Avgjørelsen ble brakt inn for Ankenemnda som stadfestet Rikstrygdeverkets avgjørelse.

Rikstrygdeverket og Ankenemnda har ved sin avgjørelse holdt seg til en sikker praksis når det gjelder de øvrige ulykkestrygder. Engasjert og åremålstilsatt personell som rammes av ulykker på vei til eller fra arbeidstedet, kommer således ikke inn under lovens bestemmelser såfremt det ikke dreier seg om beordrede tjenestereiser. Når det gjelder en sersjant med plikttjeneste er imidlertid, etter Ombudsmannens oppfatning, stillingen en annen. Han velger ikke sitt arbeidssted selv, men må ta den tjeneste han blir beordret til. Forsvaret har plikt til å skaffe ham fritt kvarter ved den avdeling han gjør tjeneste. Ved den avdelingen sersjanten tjenestegjorde var det imidlertid en prekær mangel på befalsforlegninger, og sersjanten ble derfor beordret til å bo hjemme. Avstanden fra avdelingen til hjemmet var så stor, og kommunikasjonene så dårlige, at han var henvist til å bruke sin motorsykel for å komme fram og tilbake. Det må derfor, etter Ombudsmannens oppfatning, være naturlig å se denne reise fram og tilbake til hjemmet som endel av tjenesten i

relasjon til uføretrykkløven. Dette har Ombudsmannen fremholdt i et skriv til Rikstrygdeverket som har anmodet om å få saken forelagt på ny. Rikstrygdeverket har senere svart at en ikke kan innse at beordringen til å bo hjemme hos foreldrene satte sersjanten i en stilling som bør tilsi at de ordinære og prinsipielle grenser for trygden bør utvides av den grunn. Ombudsmannen kan ikke være enig i denne vurdering. Spørsmålet, som er av prinsipiell art, bør formentlig prøves ved domstolene, og Ombudsmannen overveier å anbefale sersjanten dette. Sersjanten er fortsatt i arbeid i Forsvaret, nå i en sivil stilling.

I forbindelse med bussulykken ved Brevik tok Forsvarsdepartementet opp med overkommandoene, Forsvarets Velferdstjeneste og Feltpreskorpset spørsmålet om avdelingsbefalets plikt til å besøke personell som var lagt inn på sivile sykehus. Det var departementets oppfatning at denne plikt var mer av moralsk enn tjenestemessig art. Departementet var klar over at de fleste avdelingssjefer kjente sine plikter på dette felt, men fant dog at avdelingene på ny burde underrettes om at det var særdeles ønskelig at slike sykebesøk ble gjennomført selv om det i en viss utstrekning måtte skje til fortrenghet for andre gjøremål. Departementet ba videre Forsvarets Velferdstjeneste se nærmere på spørsmålet om velferdstiltak for personell som var innlagt på sivile sykehus.

Forsvarets Velferdstjeneste arbeidet med spørsmålet og kontaktet de institusjoner det var naturlig å innlede samarbeide med. Røde Kors var gjennom sin pasientvenn-organisasjon villig til å være særlig oppmerksom på de militære pasienter. Norges Lottoforbund var villig til å anmode sine lokalforeninger om å utføre pasientvenntjeneste for militært personell. Dessuten ville FVT's regionale kontorer bli pålagt å bidra til pasientvennarbeid.

På denne bakgrunn foreslo FVT følgende arbeidsordning:

Norges Røde Kors' fortegnelse over pasientvennegrupper distribueres til FVT's regionale kontorer som til enhver tid holder avdelingene i distriktet kjent med de pasientvennegrupper som arbeider ved distriktets sykehus. Ved innlegging av personell oppretter avdelingen kontakt med formannen for vedkommende gruppe.

I spesielle tilfelle, f. eks. ved større ulykker eller når avdelingen ber om det, skal FVT's regionale kontor være behjelpelig med gjennomføring av særlige velferdstiltak for pasientene.

Blir personell lagt inn ved sykehus hvor det ikke er noen pasientvennegruppe, skal FVT's regionale kontor sammen med sykehuset søke kontakt med en humanitær organisasjon som kan utføre pasientvennvirksomhet.

Under tjenestereiser vil personell fra FVT's regionale kontorer søke kontakt med pasientvennegrupper og sykehus hvor militære pasienter normalt blir innlagt, for å drøfte og stimulere de generelle tiltak som kan gjøres vis å vis de militære pasienter.

I april 1959 fastsatte Forsvarsdepartementet bestemmelser om betaling av reise- og oppholdsutgifter for pårørende ved utskrevne mannskapers sykdom eller død.

I de tilfelle utskrevne mannskaper er påført særdeles alvorlig skade eller lider av alvorlig sykdom, og behandlende lege finner grunn til å tilkalle de nærmeste pårørende, skal reiseutgifter dekkes. Flyreise kan dekkes når det av hensyn til pasienten er nødvendig å komme hurtig fram. Kost- og natttillegg dekkes som for offentlige tjenestemenn bestemt. Refusjon skal normalt ikke tilstas flere enn to familie-medlemmer. Bestemmelsene gjelder inntil videre og bare for reiser innenlands.

Ombudsmannen er, som tidligere år, tilstillet en oversikt over inntrufne ulykker i 1959. Antall skader viser en tilbakegang siden i fjor og er i år lavere enn noe år siden 1956, da statistikken fikk sitt nåværende omfang på grunn av de endringer i oppgaveplikten som da ble gjennomført. For sammenligningens skyld skal en i det følgende ta med tallene for 1956, 1957 og 1958.

Antall ulykker/skader:

1956	1957	1958	1959
392	447	469	386

Det er nødvendig å presisere at dette ikke er alle ulykker og skader som har funnet sted. De små skadene som blir hurtig løst er ikke kommet med.

Fordelingen på de forskjellige årsaker er følgende:

	1956	1957	1958	1959	(Herav i fritiden)
Skyteulykker	59	50	37	22	2
Kjøreuhell	65	90	73	129	64
Flyulykker	14	6	13	11	2
Drukning	6	3	4	3	3
Brannskader	—	—	16	7	2
Forfrysninger	—	—	8	1	—
Idrettsskader	—	—	—	79	26
Fall	—	—	—	82	24
Andre årsaker	248	298	318	52	8
	392	447	469	386	131

$\frac{1}{3}$ av ulykkene i 1959 er, som oversikten viser, skjedd i fritiden. Brannskader og forfrysninger ble første gang skilt ut i 1958. I 1959 er gruppene Fall og Idrettsskader skilt ut fra hovedgruppen «Andre årsaker». Idrettsskader omfatter alle skader under fysisk tre-

ning bortsett fra svømming, idet drukningsulykkene er holdt for seg selv. Idrettsoffisere er gjort oppmerksom på det relativt store antall skader under fysisk trening.

Skyteulykkene viser nedgang i 1959 og fordeler seg slik:

	1956	1957	1958	1959
Med skarp ammunisjon	33	23	21	4
Redusert og løs ammunisjon	5	4	4	3
Ekspløsjons- og sprengningsulykker	18	17	7	7
Andre	3	6	5	8
	59	50	37	22

Mange av ulykkene i gruppen «Ekspløsjon og sprengning» er ulykker som skyldes løsammunisjon som eksploderer under brenning av halm. Dette hendte tidligere særlig i forbindelse med repetisjonsøvelser hvor løsammunisjon ble mistet i halmen i teltene. Det er nå gitt nye bestemmelser som synes å begrense antallet av slike ulykker.

	1956	1957	1958	1959
Flyulykker	14	4	14	11
Skyte- og sprengningsulykker	7	3	3	1
Kjøreuhell	10	9	10	16
Drukning	6	3	4	3
Andre årsaker	6	5	17	1
	43	24	48	32

Kjøreuhell.

	1956	1957	1958	1959
Rene kjøreuhell ...	50	30	50	107
Andre	15	60	23	22

For denne gruppe er det en merkbar stigning. Dette henger sammen med at soldatene i atskillig større utstrekning enn tidligere har med seg privat kjøretøy under militærtjeneste. Halvparten av ulykkene er da også skjedd i fritiden.

Antall dødsfall som følge av kjøreuhell viser også en markert stigning. På grunn av den store økning i antall private kjøretøyer vil det ikke bli så lett å redusere antall ulykker. Det en bør bestrebe seg på er imidlertid å få redusert skadenes omfang, f. eks. ved at sikkerhetssele påbys.

Ulykker med dødelig utgang fordeler seg slik:

Av flyulykkene er to dødsfall skjedd i fritiden med privat fly. Et dødsfall skyldtes at en menig soldat ble suget inn i munningen av en jetmotor.

Dødsfallene ved kjøreuhell fordeler seg slik:

- 6 skjedd i jeep.
- 3 skjedde i buss.
- 3 skyldtes ordinær bilveit.
- 2 motorsykkeluhell.
- 1 syklist ble påkjørt.
- 1 person løp mot bil.

Antall dødsfall pr. tjenestedager fordeler seg slik:

1948—52	1	dødsfall pr.	355 000	tjenestedager
1953—57	1	»	»	256 000
1958	1	»	»	200 000
1959	1	»	»	275 000

Ser man på antall dødsfall blant vernepliktige menige og korporaler som er inne til tje-

neste, gir det ett dødsfall pr. 2,2 mill. tjenstedager, temmelig nøyaktig samme forhold som i fjor.

Sosiale saker.

Det er behandlet tre saker i denne gruppe. En gjelder forbigåelse på arbeidsplassen på grunn av militærtjeneste. En gjelder økonomiske vanskeligheter, og den siste gjelder spørsmålet om hjelp til å få arbeid i påvente av opptak på en befalsskole.

To av sakene har fått en tilfredsstillende løsning. I den tredje saken var det gitt for sparsomme opplysninger til at Ombudsmannen kunne foreta seg noe. Ombudsmannen anmodet om ytterligere opplysninger, men det er ikke blitt gitt.

Forsvarets skolevirksomhet.

Det er behandlet åtte saker i denne gruppe. For fire sakers vedkommende gjelder det forespørsler angående Forsvarets skolevirksomhet. Forespørselene er besvart så uttømmende som det er mulig etterat Ombudsmannen har undersøkt nærmere de forhold det er spurt om.

En av de fire øvrige saker gjelder spørsmålet om forskoleelevens muligheter for å konkurrere om ledige stillinger og deres lønsmessige plassering. HOK har forsøkt å finne frem til en tilfredsstillende løsning på dette spørsmål.

En sak gjelder spørsmålet om det er adgang til å pålegge pliktlesning om søndagene ved befalsskolene. Dette spørsmål har Ombudsmannen tatt opp med Forsvarsdepartementet, men departementets avgjørelse foreligger ikke enda.

En sak gjaldt klage over at et spesialistkurs ved en av Flyvåpnets skoler ble avlyst og at elevene som var tatt ut til kurset etter testing først fikk beskjed om avlysningen ved ankomsten til skolen. På grunn av det uheldige tidspunkt var det ikke mulig for de uttatte elever å komme inn ved andre skoler eller kurs. Det ble senere bestemt at kurset skulle settes i gang likevel, og hver enkelt elev som i mellomtiden var dimittert fikk beskjed om det.

To elever ved Sjømilitære Korps klaget over at korpset gjennomførte styrmannsskolen på en måte som ikke var forutsatt i skoleplanene. Etter planen skulle styrmannsskolen gis som sivil utdanning ved den sivile sjomannsskole som måtte passe best for elevene. Styrmannsskolen ble imidlertid for disse elever gjennomført ved Sjømilitære Korps, og det ble gitt

undervisning i militære fag i tillegg. Ombudsmannen undersøkte forholdet nærmere. Det viste seg at den nye navigasjonslovs ikrafttreden gjorde det nødvendig å gjennomføre utdannelsen ved korpset. Hadde ikke myndighetene gått med på en slik ordning, ville det ikke vært mulig å fore elevene frem til annet enn II klassens sertifikat. Det var således ikke mulig å endre den fastsatte ordning.

Det er Ombudsmannsnemndas oppfatning at de muligheter Forsvaret gir mannskapene til utdanning utenom de rent militære skoler og kurs er meget verdifulle. Mannskaper som vil benytte tiden under militærtjenesten, har nå anledning til å skaffe seg utdanning på en lang rekke områder som kan komme dem til nytte i det sivile liv.

Ytringsfriheten i Forsvaret.

Dette spørsmål tok Nemnda opp i sin beretning for 1956. Bakgrunnen for dette var en sak Ombudsmannen hadde hatt til behandling hvor vedkommende som hadde tatt opp saken var blitt refset for dette.

Militærkomiteén uttalte i sin innstilling at den var enig med Nemnda i at det var grunn til å reagere skarpt i slike saker.

Saken førte til bred debatt i Stortinget. Sakens ordfører uttalte innledningsvis at Le-stemmelsene om «Sikring av ytringsfriheten i Forsvaret» slik de er formulert og slik de synes å kunne praktiseres, like gjerne kunne hatt som overskrift «Knebling av ytringsfriheten». Han uttalte videre at bestemmelsene, slik de lyder i dag, ikke er tilpasset det faktum at vi har en Ombudsmannsordning og at det heller ikke er tatt hensyn til tillitsmannsordningen i Forsvaret. Alle representantene som deltok i debatten hevdet at det måtte være god grunn til å revidere bestemmelsene om ytringsfriheten, og det ble fra flere henstilt til Forsvarsministeren å ta opp dette spørsmål.

Forsvarsministeren uttalte bl. a. at bestemmelsene om ytringsfriheten var 12 år gamle og at det derfor kunne være grunn til å se på bestemmelsene på ny, revidere dem og kanskje tilpasse dem til var tid med den lengde tjenesten i dag har. Forsvarsministeren lovet at departementet skulle ta seg av saken. Da dette er et spørsmål som interesserte Stortinget sterkt sist det ble behandlet, finner Nemnda grunn til å redegjøre for sitt syn på bestemmelsene.

Gjeldende bestemmelser om ytringsfriheten er gitt av Departementet den 15. januar 1945 og er inntatt i KtF avd. I s. 45. Bestemmelsene er sålydende:

«Sikring av ytringsfriheten innen Krigsmakten.

Krigsmenn, befal sa vel som menig, har den samme ytringsfrihet som Grunnloven sikrer enhver norsk borger, men grensen for ytringsfriheten er også den samme.

Ytringsfriheten må ikke nyttes til å bryte ned den tillit som offentlige tjenestemenn og institusjoner trenger for å fylle sin oppgave.

Dette betyr at offentlige klager over forhold i Krigsmakten og antimilitær agitasjon innen Krigsmakten er forbudt. Jfr. militær straffelov § 47 samt håndbok for den menige soldat, punkt 222 og punkt 223 og Tjenestereglement for Marinen, 1. del, § 43 og 54, jfr. § 71.

Ytringsfriheten gir den norske borger, også krigsmann, rett til å ivareta sine egne rettmessige interesser, å henlede oppmerksomheten på forhold som det er av offentlig interesse å beriktige, å arbeide for sine idéer til fremme av den offentlige tjeneste.

Krigsmenn har anledning til å utøve disse rettigheter:

1. ved klager og henvendelser til sin foresatte.
2. Innen godkjente foreninger.
3. I offentlig skrift (aviser osv.).

1. Klager og henvendelser.

Klager og henvendelser angående de alminnelige leveforhold i tjenesten (maten, husrommet, uniformen, kantine m. v.) rettes til tillitsmannen innenfor kompaniet. («Håndbok for soldaten», punkt 235).

Klager og henvendelser (herunder også klager over at tillitsmannen ikke fyller sin oppgave) rettes ellers til nærmeste foresatte. Den foresatte kan pålegge klageren å avfatte klagen skriftlig eller å framføre den for høyere myndighet. (Håndbok for soldaten, punkt 232).

Krigsmenn kan dessuten angående alle forhold innen den oppsatte avdeling vende seg til avdelingens velferdsoffiser, som enten selv tar opp saken eller veileder krigsmannen med hensyn til hvorledes han bør opptre.

Krigsmenn kan forlange at den foresattes avgjørelse blir forelagt høyere instans om saken er viktig nok til det.

Har flere i felleis skap noe å søke om eller klage over skal bare to framføre eller undertegne klagen (søknaden) på vegne av alle. (Håndbok for soldaten, punkt 233).

En skal merke seg at en ordre som er gitt, må utføres selv om krigsmannen beklager seg over den, hvis den foresatte ikke fritar krigsmannen for å utføre ordren inntil klagen er avgjort eller hvis ordren ikke er i strid med norsk lov.

Klager og søknader skal i alle tilfelle framføres i en behersket form. Er klagens form respektstridig, vil klageren bli trukket til ansvar for dette, selv om klagen i og for seg er berettiget og uansett det standpunkt den foresatte tar til klagens realitet.

Klager en underordnet uten rimelig grunn eller rimelig aktsomhet over en foresatt, kan han bli trukket til ansvar for dette. (Håndbok for soldaten, punkt 234).

2. Foreninger og møter.

Erfaringer fra alle land og fra alle tider, således også fra vår egen krigsmakt, bl. a. i

1940, viser at gruppedannelser innenfor en avdeling er en fare for avdelingens effektivitet og ofte er tågn på at dens samfunnsmessige kvalitet er svekket. Derfor er alt som er egnet til å fremme slike gruppedannelser uforenlig med forsvarrets interesser.

Av denne grunn er dannelsen av foreninger innen forsvarret og de enkelte avdelinger undergitt en viss begrensning.

Tradisjonsmessig er godkjent befalsforeninger til å vareta befalets økonomiske og personlige rettigheter i den utstrekning dette er av betydning for å kunne utøve den forhandlingsrett som befalet i egenskap av offentlige tjenestemenn er tilsikret ved lov av 6. juli 1933. Tradisjonsmessig er også godkjent dannelsen av foreninger med militære vitenskapelige eller selskapelige formål. Likeså foreninger til fremme av idretten, avholdsforeninger og liknende foreninger.

Ellers gjelder som alminnelig regel ved oppsatt avdeling at enhver forening og ethvert møte av krigsmenn krever godkjenning av avdelingens sjef som også har rett til selv eller ved en annen å overvære møtene. Avdelingssjefens santykke til slike foreninger og møter kan alltid påregnes når hensikten ikke strider mot tjenestens tarv.

3. Offentlig diskusjon.

Krigsmenn har full adgang til offentlig å diskutere militære, faglige spørsmål, forutsatt at de ikke derved røper ting som det er av betydning for Forsvaret å holde hemmelig, og forutsatt at fremstillingen ikke er egnet til å oppfattes som angrep på bestemte personer eller institusjoner, (jfr. foran under punkt 1).

Henvendelse i pressen til en foresatt («åpne brev») er i og for seg respektstridig, fordi en slik henvendelse må oppfattes som en insinuasjon om at den foresatte ikke vil behandle henvendelsen ad vanlig tjenestevei, jfr. punkt 1.

Denne meddelelse fra Forsvarsdepartementet trer ikke istedenfor de gjeldende bestemmelser i den militære straffelov, «Tjenestereglement for Marinen» og «Håndbok for soldaten». Den er bare ment som en alminnelig veiledning om hvilke veier krigsmannen har å gå ved utøvingen av sin ytringsfrihet.

Forsvarsdepartementet vil til slutt understreke at ytringsfriheten i og for seg er meget vel forenlig med den orden og disiplin som må herske innen Forsvaret. Det gjelder bare at enhver krigsmann søker å fremme sine henvendelser og klager ad de veier og i den form som gjeldende lover og bestemmelser fastsetter.

Allerede overskriften «Sikring av ytringsfriheten innen Krigsmakten» synes å være misvisende. Overskriften tyder på at man har med materielle bestemmelser å gjøre, mens det i virkeligheten er kommentarer til og forfortolkning av endel av de gjeldende bestemmelser. I avslutningen er det for øvrig sagt at meddelelsen er ment å være en alminnelig veiledning om hvilke veier en krigsmann har å gå ved utøvelsen av sin ytringsfrihet. Etter Ombudsmannens oppfatning ville det vært bedre om dette ble presisert allerede i innledningen.

I innledningen om sikring av ytringsfriheten heter det at krigsmenn, såvel befal som menige, er sikret den ytringsfrihet som følger av Grunnloven. I de neste setninger beskjæres så denne ytringsfrihet ganske vesentlig, idet departementet under henvisning til den militære straffelovs § 47 uttaler at bl. a. offentlige klager over forhold i krigsmakten er forbudt.

Den militære straffelovs § 47 har følgende ordlyd:

«Den som søger at ophidse krigsmand til uvilje mod tjenesten eller til had mod foresatte eller overordnede, eller som medvirker hertil, straffes med arrest eller med fængsel indtil 3 aar, men indtil 4 aar, saafremt forbrydelsen er forevøet ved trykt skrift.»

Bestemmelsen tar sikte på dem som opphisser til hat og uvilje, og det kan, etter Nemndas oppfatning, ikke være tvilsomt at bestemmelsen har til hensikt å ramme en langt mer kvalifisert forgæelse enn det å fremsette en offentlig klage over et bestemt forhold. Det kreves også til straffeskyld forsett. Gjerningsmannen må således ha villet opphisse til uvilje og hat. Det må være på det rene at man ikke under henvisning til denne bestemmelse kan si at enhver offentlig klage over forhold innen Forsvaret er forbudt.

Under avdeling 1. Klager og henvendelser, er første avsnitt ikke dekkende i dagens situasjon. Ombudsmannsinstitusjonen må nevnes i denne sammenheng.

Avsnitt 4 synes ikke å være overensstemmende med gjeldende bestemmelser. Et mellomliggende ledd kan ikke nekte å fremme en sak for høyere myndighet. Dette må gjelde uansett om det mellomliggende ledd har truffet noen avgjørelse i saken og uansett sakens viktighet.

Bestemmelsen i avsnitt 5 kan neppe gjelde henvendelser til Ombudsmannen, og kan vel heller ikke bringes til anvendelse når det gjelder f. eks. mannskapenes henvendelse til sin tillitsmann.

Avsnitt 7 omhandler klagens form. Nemnda går ut fra at hjemmelen for å gjøre ansvar gjeldende i denne forbindelse er mil.strl. § 39. Etter paragrafens ordlyd forekommer det Nemnda at bestemmelsen i avsnitt 7 må være noe for kategorisk formulert. Det synes for Nemnda i alle fall å være åpenbart at denne bestemmelse ikke kan komme til anvendelse på henvendelser til tillitsmann eller Ombudsmannen.

Nemnda er i tvil om berettigelsen av 8. avsnitt slik det nå er formulert. Hjemmelen for det som der er uttalt er mil.strl. § 41 2. ledd, siste punktum. Dette er et av de få tilfelle i den militære straffelov hvor den

uaktsomme handling er gjort straffbar. Bestemmelsen må forstås slik at den bl. a. rammer den klager som opprinnelig har ment at han har hatt grunn til å klage, men hvor senere undersøkelser har gjort det klart at rimelig grunn til det ikke foreligger. At vedkommende i et slikt tilfelle skulle være hjemfallen til straff, finner Nemnda urimelig. De beskyttelsesverdige interesser i denne forbindelse burde være tilstrekkelig ivaretatt ved første punktum i 2. ledd som setter straff for den som mot bedre vitende fremmer en ubeføyet besværing eller klage.

Slik paragrafen lyder, synes det å være på det rene at den ikke bare rammer klager og besværing fremmet tjenestevei, men også klager og besværing fremmet til annen offentlig myndighet, bl. a. Ombudsmannen for Forsvaret. Det gir, etter Nemndas oppfatning, grunn til å nære visse betenkeligheter.

Det er et faktum at det i svært mange av de saker som blir tatt opp med Ombudsmannen viser seg, etterat saken er grundig undersøkt, ikke å ha vært noen rimelig grunn til å klage. I et slikt tilfelle vil en nidkjær befalingsmann kunne refse klageren.

Denne bestemmelse anvendt i noen utstrekning, vil kunne føre til at Ombudsmannen og Nemnda ikke vil kunne utføre de oppgaver de er palagt av Stortinget. Skal mannskaper og befal i Ombudsmannen finne et organ som kan gå til med sine vanskeligheter, må forutsetningen selvsagt være at de kan gjøre det uten frykt for senere å bli refset.

Det er så at bestemmelsen hittil ikke er blitt anvendt på henvendelser tatt opp med Ombudsmannen og vel neppe heller på henvendelser tatt opp tjenestevei eller med andre offentlige myndigheter. Nemnda finner derfor ikke grunn til å foreslå loven endret på dette punkt, selv om det, etter Nemndas oppfatning, er gode grunner for en slik endring. Avsnitt 8 i meddelelsen om ytringsfriheten derimot bør endres, slik at den bare omhandler dem som mot bedre vitende klager uten rimelig grunn eller æktsomhet. At det i slike tilfelle er riktig å reagere, er Nemnda ubetinget enig i.

Til avdeling 2, Foreninger og møter, har Nemnda ingen spesielle merknader å gjøre. Det er imidlertid Nemndas oppfatning at det syn det i dette avsnitt er gitt uttrykk for i dag er noe endret. Det dannes innen de fleste avdelinger klubber av forskjellig art, hobbyklubber, idrettslag, religiøse foreninger osv.

Under 3, Offentlig diskusjon, er det slått fast i første setning i første avsnitt at krigsmenn har full anledning til å delta i offentlige diskusjoner om militære faglige spørsmål med de naturlige innskrenkninger som følger av taushetsplikten. Resten av teksten i dette

avsnittet er imidlertid egnet til å skape forvirring og usikkerhet. Hva legges det f. eks. i ordet «angrep» og likedan i uttrykket «egnet til å oppfattes». Hvis det under henvisningen til pkt. 1 også er ment å vise til straffebestemmelsen i mil.strl. § 47, er dette etter Nemndas oppfatning uriktig. Det må helt spesielle omstendigheter til forat et diskusjonsinnlegg «som er egnet til å oppfattes som et angrep på bestemt person eller institusjon» skal kunne være straffbar etter § 47.

Nemnda mener at det både er nødvendig og ønskelig med en oversikt over og fortolkning av de til enhver tid gjeldende regler på et felt som det man her står overfor. Det må imidlertid være en selvsagt forutsetning at en slik oversikt er ajourført, og at de fortolkninger som gis er i overensstemmelse med teori og praksis.

Nemndas syn er i skriv av 28. august 1959 lagt frem for Forsvarsdepartementet.

Saker vedrørende befalet.

Nemnda redegjorde i beretningen for 1958 ganske inngående for sitt syn på spørsmålet om i hvilken utstrekning Ombudsmannen skulle behandle saker for befalet. Militærkomitéen uttalte i sin innstilling til beretningen intet om dette spørsmål, men nøyde seg med å gi uttrykk for den oppfatning at instruksen nå burde tas opp til revisjon, bl. a. med sikte på å få klare grenser for Ombudsmannsnemndas virksomhet.

Som nevnt innledningsvis er dette spørsmål senere tatt opp av Presidentskapet, og Nemnda har i en redegjørelse til Presidentskapet av 16. november 1959 redegjort for sitt syn på instruksen og de forandringer det er nødvendig å gjøre.

Nemnda har gitt uttrykk for at bestemmelsene bør formuleres slik at det åpnes adgang for Forsvarets tjenestemenn til å søke bistand hos Ombudsmannen for å få løst saker som er av betydning for vedkommende. En forutsetning er det imidlertid at saken først er forsøkt løst tjenestevei.

Det er i 1959 behandlet 89 befalssaker. Fordelingen på de forskjellige saksområder fremgår av oversikten foran. I likhet med i fjor har Ombudsmannen avvist de saker som ikke er behandlet tjenestevei helt ut, det samme gjelder de fleste saker hvor det er tatt opp generelle spørsmål. Disse sakene er anbefalt tatt opp med befalsorganisasjonene. Enkelte har dog vært av en slik art at Ombudsmannen og Nemnda har funnet grunn til å undersøke forholdene nærmere.

I beretningen for 1957 pekte Nemnda på at det ville være ønskelig om det kunne stilles

et beløp til disposisjon for avdelings- og fartøysjefer til bruk for arrangementer av forskjellig slag for å skape en bedre kontakt med sivilbefolkningen på stedet. Dette gjør seg bl. a. gjeldende for Marinens fartøyer som ikke bare ønsker å kunne avholde forskjellige tilstelninger for å skape kontakt med sivilbefolkningen på de steder de anløper, men som også i visse tilfelle nærmest er forpliktet til å gjøre gjengjeld for det sivilbefolkningen gjør for dem. Ombudsmannen har hatt til behandling en sak tatt opp av sjefen for et av Marinens fartøyer som var beordret til et bestemt sted i forbindelse med en jubileumsfeiring. Det var fra sivilbefolkningens side gjort ganske store forberedelser til dette besøk. Det ble arrangert kinoforestillinger og dansetilstelninger for mannskapet, mottagelse med dans, omvisning og middag for offiserene. Det var både rimelig og naturlig at fartøyet ville yte gjengjeld mot de sivile som hadde stått i spissen for disse arrangementer. Det ble derfor arrangert en enkel lunsj for 14 personer. Omkostningene i denne forbindelse, kr. 98, søkte fartøyet om å få refundert, men på grunn av de retningslinjer som er gitt av Finansdepartementet om bruk av midler til representasjon, måtte imidlertid Forsvarsdepartementet avslå søknaden.

Ved et besøk av en slik art som dette er fartøyet nærmest forpliktet til å representere på Marinens vegne, og det synes for Nemnda å være uriktig at offisersmessen skal bære slike utgifter som må sies å være messen uvedkommende. Hvis det ikke er mulig å få stilt et visst beløp til disposisjon til dette formål, burde det iallfall etter søknad være lettere å få dekket beskjedne representasjonsutgifter når representasjonen har vært en så naturlig avslutning på et besøk som i dette tilfelle.

I beretningen for 1958 pekte Ombudsmannen på de problemene som oppstår i forbindelse med tjenesteuttalelser etter det system som praktiseres i dag. Ombudsmannen var klar over at det ikke kunne gis noen alminnelig adgang til å klage på tjenesteuttalelser, men at det i enkelte tilfelle ville være behov for en slik adgang. HOK overveide grundig om det burde åpnes en viss adgang til å klage på tjenestlige uttalelser. En slik adgang måtte, etter HOK's oppfatning, også gi mulighet for mortifikasjon av den gitte tjenesteuttalelse. HOK fant imidlertid at en slik adgang til mortifikasjon ville ødelegge systemet for tjenestlige uttalelser.

Ombudsmannen kan forstå denne oppfatning ut fra den forutsetning at tjenesteuttalelsen er avgitt så riktig, rettferdig og objektivt som mulig, og ikke minst at den er bygget på et riktig grunnlag. Tjenesteuttalelsen vil alltid

bero på et skjønn som det ikke ville være naturlig å prove. Annerledes vil det imidlertid stille seg i de tilfelle hvor det er på det rene at tjenesteuttalelsen er avgitt på et feilaktig grunnlag. Ombudsmannen har hatt til behandling en sak hvor dette synes å ha vært tilfelle.

En bataljonsjef hadde etter repetisjonsøvelse fått en tjenesteuttalelse av sin regimentssjef hvor det bl. a. var uttalt at han hadde en egen evne til å misforstå ordrer. Dette er en skjebnesvanger karakteristikk for en offiser, og det var rimelig at en offiser med mange års tjeneste med gode tjenesteuttalelser ikke uten videre ville slå seg til ro med en slik uttalelse. Det ble brakt på det rene at det var tre faktiske forhold som lå til grunn for regimentssjefens uttalelse. Disse forhold ble nærmere vurdert av HOK som fant at bataljonsjefen i to av de tre nevnte tilfelle ikke hadde gjort seg skyldig i noen misforståelse av de gitte ordrer, mens det for det tredje tilfelles vedkommende var uklart. Det syntes derfor å være på det rene at karakteristikken som var gitt ikke var riktig, men det var likevel ikke mulig å få endret tjenesteuttalelsen.

Den eneste muligheten synes å være et saksanlegg mot regimentssjefen for å få kjent uttalelsen død og maktesløs. Dette er imidlertid ingen naturlig løsning i en slik sak. Slik systemet praktiseres i dag legges det stor vekt på tjenesteuttalelsene, og det kan være av helt avgjørende betydning for en offisers fremtid. Det synes derfor å være grunn til i helt spesielle tilfelle å åpne adgangen til å overprøve tjenesteuttalelse.

Tannbehandling for sjøgående befal er en sak Nemnda har tatt opp med Forsvarsdepartementet etterat Ombudsmannen har hatt enkelte henvendelser om dette spørsmål. Ved fartøyenes stadige forflytninger med uregelmessige anløp vil timebestilling hos tannlege vanskelig kunne gjøres på forhand. Dette vanskeliggjør rutinemessige undersøkelser og vanlig tannpleie. Nemnda forespurte derfor departementet om det var noen mulighet for å gi befal på Marinens fartøyer samme anledning som menig personell til behandling av Forsvarets tannleger, slik at helt nødvendig tannbehandling kunne bli gitt.

Departementet forela saken for Forsvarets Sanitet som var enig i at man måtte forsøke å finne fram til en løsning som kunne gi det sjøgående befal bedre mulighet til å få stelt tennene enn tilfelle er i dag. Forsvarets Sanitet foreslo derfor at det sjøgående befal ble gitt adgang til behandling av militær tannlege. Behandlingen måtte i tilfelle betales etter vanlig honorarberegning.

Forsvarsdepartementet regnet med at en slik ordning ville fore til visse innskrenkninger i behandlingen av menige mannskaper og fant derfor ikke å kunne godta forslaget. Departementet var imidlertid klar over at vanskelighetene for det sjøgående befal var større enn for Forsvarets øvrige befal. Departementet br derfor Forsvarets Sanitet å undersøke mulighetene for å forsterke tannlegjetjenesten i Marinen, f. eks. ved avtale med privaipraktiserende tannleger med sikte på å gjennomføre tannlegjetjenesten for det sjøgående befal.

Ombudsmannsnemndas befaringer.

Nemnda har i 1959 foretatt 22 befaringer fordelt på 5 reisedager, og besøkt nedennevnte avdelinger. Antallet reisedager er noe færre enn tidligere år:

17. februar: Gardermoen flystasjon.
18. februar: Kavaleriets Skole- og Øvingsavdeling, Trandum. Sessvoldmoen, Brig. S.
14. april: Oscarsborg festning.
15. april: Flyvåpnets stasjon, Måkerøy, Oslofjord festning.
16. april: Rygge flystasjon.
16. juni: Ørlandet flystasjon.
17. juni: Infanteriets Øvingsavdeling nr. III, Steinkjersannan.
18. juni: Værnes flystasjon, Flyvåpnets Rekruttskole, Øyanmoen.
19. juni: Flyvåpnets stasjon, Gråkallen. MKT, Persaunet. Den Militære Forskole, Trondheim.
6. oktober: Luftforsvarets stasjon, Tromøya.

7. oktober: Infanteriets Øvingsavdeling nr. II, Evjemoen.
8. oktober: Odderøya festning, Flyvåpnets stasjon, Movik.
2. desember: Onsrud, Brig. S. HISØ, Jessheimleiren.
3. desember: Hærens Skole- og Øvingsavdeling i Hesteljeneste, Starum.
4. desember: Hærens Sambands Skole- og Øvingsavdeling, Jorstadmoen.

Nemndas besøk i forlegningene er ikke å betrakte som vanlig inspeksjon. Formålet med besøket er å gjøre seg kjent med personellens forhold og de menneskelige problemer som kan oppstå og som Nemnda ifølge sin instruks skal behandle.

Nemndas besøk innledes alltid med en samtale med sjefen for avdelingen. Deretter har Nemnda en samtale med tillitsmennene alene. Som regel har tillitsmennene ikke andre prob-

lemer enn slike som kan drøftes i sjefens formannens — nærvær, og dette blir gjort på et etterfølgende møte i tillitsmannsutvalget. Under den etterfølgende befaring i leiren, hvor tillitsmennene alltid deltar, ser Nemnda på mannskapets og befalets forlegninger, messer og kjøkken, kantiner, fritids- og hobbyrom, skole- og bibliotekrom, gymnastikksal, bad, sykestue o.l. Det blir under befaringen lagt særlig vekt på de ting sjefen og/eller mannskapene har tatt opp under de forutgående samtaler.

De ting som det blir klaget på og som avdelingen selv har muligheter for å rette på, blir som regel ordnet snarest. Det avdelingen selv ikke kan ordne blir senere gjennom Nemndas protokoll fra befaringen tatt opp med de respektive overkommandoer eller med departementet.

De større problemer, spesielt krav om hovedreparasjoner av forlegningsbrakker o.l. og krav om nye bygg, kaserner, fritidsbygg, gymnastikksaler, bad, svømmebasseng o.l. tas også med i Nemndas innberetning for spesielt å gjøre Stortinget oppmerksom på de behov som foreligger.

Nemnda vil, under henvisning til den innberetning som følger, spesielt henlede Stortingets oppmerksomhet på forlegningsforholdene ved de eldre forlegninger. Det vil si de forlegninger som fremdeles er henvist til å benytte gamle norske brakker bygget for sommerøvelser omkring arhundreskiftet, eller tyskerbrakker av dårlig kvalitet.

Nemnda er av den oppfatning at det nå må settes fortgang i arbeidet med å bedre standarden i disse forlegninger, enten ved en grundig hovedreparasjon eller ved nybygging. I flere tilfeller mener Nemnda at det, med den lange tjenestetid en nå har, er uforsvarlig fortsatt å benytte brakkene som mannskapsforlegninger.

Den andre vesentlige oppgaven som Nemnda under sine befaringer systematisk har lagt vekt på å fremme er tillitsmannsutvalgenes virksomhet. Arbeidet med dette må også sies å ha gitt gode resultater, men det er også en virksomhet som krever kontinuerlig tilsyn og oppmuntring.

Det er Nemndas inntrykk at befaringene er meget nyttige og det gis ofte uttrykk for at Nemndas befaringer er av betydning.

Garderemoens Flystasjon.

Stasjonsområdet er stort i utstrekning og det er svært mange bygninger, for det meste gamle, spredt rundt på området. Alle bygninger er i bruk. Det var således ikke mulig å imøtekomme kantinepersonellens sterkt be-

rettigede ønske om hvilerom og garderobesrom. Avdelingens lagre av materiell og effekter var plassert i bygninger over hele området, hvilket gjorde selve den daglige drift tungvint. Hvis avdelingens ønske om å få overta artilleriets to gamle bygninger i området gikk i orden, ville alt materiell m.v. kunne samles her, og en fikk samtidig frigjort plass til andre formål. Avdelingens ønske vil sannsynligvis gå i ordea når den av departementet planlagte flytting av visse avdelinger er gjennomført.

Forlegningsforholdene for mannskapene er stort sett bra. De nye kasernene er fine med bra oppholdsrom og forlegningsrom. Rekruttskolens forlegning derimot er ikke tilfredsstillende. Hobbyvirksomheten ved avdelingen er meget utbredt og populær, og det finnes en rekke utmerkede hobbyrom med godt utstyr.

Befalsmessene er tilfredsstillende men befalsforlegningen, innredet i gamle stallbygninger, er ikke tilfredsstillende. Ny befalsforlegning er imidlertid under oppforelse.

Tillitsmennene var interessert i å få anledning til å besøke andre avdelingens tillitsmannsutvalg. Dette spørsmål har Nemnda tatt opp og en viser til det som er uttalt under avsnittet tillitsmannsutvalg.

Kavaleriets Skole- og Øvingsavdeling, Trandum.

Denne avdeling har en blanding av gammel og ny bebyggelse. Den eldste bebyggelsen skriver seg fra 1917. Tyskerne bygget endel som fortsatt er i bruk, f. eks. velferdsbygg som senere er utvidet. Av nye bygninger finnes det befalsforlegning og undervisningsbygg med garasjeanlegg.

Forlegningsforholdene er stort sett bra. Kjøkken og spisesal er imidlertid ikke tilfredsstillende. Mannskapene har samlet, og gjennom tillitsmennene, gjentatte ganger klaget over kjøkken og spisesalsbygget og stillt krav om at det må bli bygget et tidsmessig messebygg, stort nok til at alle avdelingens mannskaper kan spise der. Avdelingen er også selv av den oppfatning at det er sterkt berettiget å få ny mannskapsmesse og har fremmet forslag i denne retning, men hittil uten resultat. Det er i mellomtiden forsøkt å rette på forholdene både i spisesal og kjøkken, men bygningenes standard begrenser mulighetene. Nemnda anbefaler sterkt at det blir bygget ny mannskapsmesse ved avdelingen, stor nok til å klare forpleiningen av samtlige mannskaper.

Mangelen av et ekserserhus er meget folbar. Mulighetene for svømmeundervisning blir færre og færre etter som de omkringliggende

vann og tjern trekkes inn i distriktets vannforsyning. Det er et stort behov for svømmeundervisning. Avdelingen er derfor meget opp-tatt av å få anlagt et svømmebasseng.

Forut forholdene for avdelingens befall skal være tilfredsstillende, må det bygges en ny befalsmesse og en befalsforlegning til, idet den nåværende messe er for liten til å dekke behovet.

Sessvollmoen, Brig S.

Dette er en ny og utmerket leir. Den er imidlertid ikke bygget ut med de bygninger som trengs, og dette skaper visse problemer for den daglige virksomhet. Det mangler således gymnastikksal og fritidsbygg med undervisningsrom. For man får disse bygninger kan ikke forholdene ved avdelingen sies å være helt tilfredsstillende.

Oscarborg festning.

Under Nemndas besøk var ganske omfattende ombygnings- og utbedringsarbeider i gang for at Festningen skulle kunne gi plass til Kystartilleriets befalsskole. Hovedfortet ble bygget om til forlegning og arbeidet var kommet så langt at en fikk et bestemt inntrykk av at det her ville bli en meget bra forlegning. Kjøkken, spisesal og kantine skulle innredes i samme bygning, også her bør forholdene kunne bli tilfredsstillende.

Flyvåpnets stasjon, Måkerøy.

Forlegningsforholdene ved stasjonen er dårlige. Mannskapene er forlagt 12 mann på 8-mannsrom i en gammel tyskerbrakke. De hygieniske forhold er lite tilfredsstillende. I hovedforlegningen hvor det er forlagt 50 mann, er det bare fem vasker. Kjøkkenet var lite med vanskelige arbeidsforhold og små muligheter for oppbevaring av matvarer. Det er imidlertid ansatt dyktig sivilt personell, og manskapene var meget godt fornøyd med kostholdet.

Forholdet for det gifte befall var bra, da det var bygget endel utmerkede eneboliger. Det var en ny type ferdighus som var relativt rimelige. For det ugifte befall var forlegningsmulighetene dårlige. Moelvhytter brukes bl. a. som befalsforlegninger.

Bortsett fra forlegningsforholdene var manskapene godt fornøyd med tjenesten ved stasjonen.

Etter de opplysninger Ombudsmannen har fått er det nå bevilget midler til utbygging av Måkerøy, slik at forlegningsforholdene skulle bli tilfredsstillende.

Oslofjord festning.

På Makerøy var det ingen mannskaper, idet disse var forlagt på Bolærne. På sistnevnte sted var det dårlige forlegningsforhold for befalet. En tyskerbrakke som var under ombygging til befalsforlegning ville bedre forholdene noe. Anlegget for øvrig på Bolærne syntes å være utmerket.

Rygge flystasjon.

Flystasjonen har relativt nye kaserner, kjøkken og spisesal, velferdsbygg og sykestue hvor forholdene over alt er utmerket. Når innkvarteringsforholdene likevel ikke er tilfredsstillende skyldes det at mannskapsstyrken er for stor i forhold til innkvarteringsmulighetene. Det legges 8 mann på 6-mannsrom, dessuten er oppholdsrommene tatt i bruk som forlegningsrom. Luftvernartilleriets styrke skal øke ytterligere, og dermed vil forlegningsforholdene bli enda mer vanskelige. Departementet er imidlertid av den oppfatning at forlegningsbehovet på lengre sikt ikke er så klarlagt at en kan prioritere bygging av ny mannskapskaserner. Noen midlertidig løsning er ikke lett å anvise.

Stasjonen mangler gymnastikksal, og dette er en meget følelig mangel. For å kunne drive den fysiske trening om sommeren holder manskapene på å anlegge en idrettsbane. Stasjonen mangler imidlertid midler til dette, og arbeidet tar derfor lang tid.

Ørlandet flystasjon.

Dette er en moderne flystasjon med nye bygninger hvor forholdene er gode. Enkelte nødvendige bygninger mangler imidlertid, således gymnastikksal. Fysisk trening er av stor betydning for personellet ved stasjonen, ikke minst for flygerne. Stasjonssjefen har visse planer om å få bygget gymnastikksal og et lite svømmebasseng i forbindelse med et nytt skolebygg kommunen ønsker å reise. Kommunen er interessert i en slik løsning. Det er stor mangel på familieboliger for befall. Det er hele 54 pst. av befalet som mangler boliger. Byggeslagsvirksomheten er det vanskelig å få i gang på et sted som Ørlandet.

Forholdene for Flyvåpnets personell er tilfredsstillende. Det samme kan ikke sies om Luftvernartilleriets personell. De siste er forlagt i noen gamle tyskerbrakker samlet i en egen leir, Prestegårdslleiren. Det må, etter Nemndas oppfatning, gjøres noe for å bedre forlegningsforholdene. Den betydelige forskjell som i dag eksisterer mellom Flyvåpnets og Luftvernpersonellets forlegningsforhold på flystasjonen skaper berettiget misnøye.

Infanteriets Øvingsavdeling nr. III, Steinkjersannan.

Denne leiren er nå i en dårlig forfatning. Det er lenge siden det ble gitt begynnelsesbevilgning både til sykestue, kjøkken og spisesal, men bygging er ikke kommet i gang. Under Nemndas besøk i 1959 var leiren i en dårligere forfatning enn under Nemndas forrige besøk i 1956, og det er mye som burde rettes på før forholdene kan karakteriseres som noenlunde tilfredsstillende.

Undervisningsrommene og lege- og tannlegekontor er i en ytterst slett forfatning, men også de øvrige bygninger trenger atskillige utbedringer.

Det er riktignok så at de menige mannskaper, bortsett fra hjelpemannskapene, bare oppholder seg i leiren i 4 måneder og deretter, for de flestes vedkommende, overføres til avdelinger med nye utmerkede forlegninger, men en viss standard må også en øvingsavdeling ha. Steinkjersannan er, etter Nemndas oppfatning, en av de dårligste forlegninger i Forsvaret, og det bør gjøres noe vesentlig for å bedre forholdene.

Værnes flystasjon.

Forholdene ved stasjonen er stort sett tilfredsstillende.

Flyvåpnets Rekruttskole, Øyanmoen.

De relativt nye mannskapsforlegningene syntes ikke å være av samme standard som nye forlegninger ellers. Isoleringen er ikke tilfredsstillende, om vinteren rimer det innvendig på gaviveggene. Det er derfor ikke mulig å holde det pent oppusset. Etter det som ble opplyst til Nemnda under besøket, er det også endel andre mangler ved denne forlegning.

De gamle norske forlegningene er brukbare, en ombygging og utbedring ville gi gode forlegninger også av disse brakkene. Kantineforholdene er lite tilfredsstillende da kantine er alt for liten.

Flyvåpnets stasjon, Gråkallen.

Forlegningsforholdene på Gråkallen er meget gode, både for befal og menige. Manskapsfløyen av forlegningen er imidlertid noe for liten, slik at de menige som er fra Trondheim får anledning til å bo hjemme. Forlegningsrom, kjøkken og spisesal, oppholdsrom, befalsmesse og befalsrom er meget pene og hyggelige, og forlegningen er en av de beste Forsvaret har.

MKT — Persaunet.

Det er bare endel av leiren som er i bruk som forlegning. Forholdene for de mannskaper som er forlagt der er stort sett tilfredsstillende, slik det er i de beste av tyskbygde leirer.

Den Militære Forskole, Trondheim.

Skolen er forlagt i den tidligere underoffisersskoles forlegning hvor forholdene er bra med god plass og gode forhold for lekselesing.

Sambandspersonellet ved DKT er forlagt i en gammel brakke ved Forskolen. Brakken var imidlertid dårlig og DK-sjefen ville derfor flytte dette personell til Persaunet. Da imidlertid høyere militære myndigheter hadde andre planer med Persaunet, var flyttingen ikke gjennomført enda.

Lufforsvarets stasjon, Tromøya.

Leiren har en meget pen beliggenhet med et utmerket øvelsesterreng for rekruttskolens formål. Leiren er tyskbygd, men i ganske bra stand. På enkelte av brakkene var det foretatt ganske omfattende utbedringer. Belysningen i mannskapsrommene var imidlertid for dårlig. Lysanlegget er under utbedring.

Forlegningsforholdene må stort sett sies å være tilfredsstillende for en kortvarig rekruttperiode.

Infanteriets Øvingsavdeling nr. II, Evjemoen.

Leiren ga et langt mer tiltalende inntrykk enn under Nemndas forrige besøk. Brakkene var pusset opp utvendig. Det vesentlige av planeringsarbeidene var gjennomført, og det var anlagt gressplener og blomsterbed.

Forlegningsforholdene er stort sett tilfredsstillende.

Det vil nå som en prøve bli satt inn dobbeltvinduer i en av brakkene. Ikke alle brakkene har fått like omfattende hovedreparasjon. Standarden er derfor noe forskjellig.

Kjøkken og spisesal skal nå pusses opp. Badet er imidlertid meget dårlig og burde for lengst vært kondemnert. Det er sannsynlig at det i 2. halvår 1960 blir gitt bevilgning til nytt bad. Dermed skulle den største mangelen være avhjulpet.

Odderøya festning.

Forlegningsforholdene på festningen er ikke helt tilfredsstillende. Det er mange gamle og til dels dårlige bygninger som det gjennom årene er kostet ganske mye på i vedlikehold og utbedringer, uten at forholdene er blitt noe særlig bedre. På festningen mangler bad.

Dette burde bygges sammen med den provisoriske gymnastikksalen som med endel utbedringer sikkert vil kunne bli fullt brukbar.

Flyvapnets stasjon, Møvik.

Forlegningsforholdene her er ikke tilfredsstillende. Bygging av kombinert mannskaps- og befalsforlegning er nå begynt og dermed skulle forholdene kunne bli bra ved stasjonen.

Onsrud, Brig S.

Forholdene ved Brigadestaben på Onsrud er ikke tilfredsstillende da endel bygg som er nødvendige for en rasjonell avvikling av tjenesten mangler, således undervisningsrom, vakt- og arrestlokale, velferdslokaler, kontorer, befalsforlegning. Kantinen er for liten og endel av de andre lokalene som disponeres er ikke fullt ut tilfredsstillende for sitt formål. Dette har hele tiden skapt vanskeligheter for Brigaden, vanskeligheter som er blitt større etterat NIKE-bateriet ble forlagt til Onsrud. Det var fra Brigadens side en forutsetning at det etter hvert ble bygget det nødvendige da Brigaden fant å kunne gi plass for NIKE-batteriet.

De bygg som etter Brigadens oppfatning nå bør gis høyeste prioritet er oppførelse av vakt- og arrestbygning, velferds- og undervisningsbygning og kontorbygning eller befalsforlegning. Uten at dette blir bygget vil det ikke være mulig med rasjonell avvikling av tjenesten. Kontorforholdene nå f. eks. er meget vanskelige. Løgen og presten har ikke egne kontorer og kan derfor vanskelig få avviklet personlige samtaler med personellet. Forlegningsforholdene for befalet er også vanskelige. For å gi plass til NIKE-batteriets befalet måtte Brigadens befalet flytte sammen to og to på rom som var for små til at det ble plass til det reglementerte utstyr. Senere er dette ordnet ved at noen har flyttet til Sør-Gardermoen og Jessheimleiren. Dette er en midlertidig og uheldig løsning. Ble det bygget et administrasjonsbygg eller befalsforlegning, ville denne vanskelighet kunne elimineres.

Mannskapsforlegningen er stort sett tilfredsstillende, men som forannevnt mangler velferds- og undervisningsrom. De vervede mannskaper ved NIKE-batteriet er forlagt i en etasje av mannskapsforlegningen med fire mann på 6-mannsrom. Dette er neppe noen varig løsning. Det er Nemndas oppfatning at de vervede mannskaper burde ha sin egen forlegning. Et annet spørsmål som etter hvert vil melde seg er familieboliger for vervet personell som ikke har muligheter for å skaffe seg leilighet på det sivile boligmarked. En må

regne med at en god del av de vervede mannskaper etter hvert vil komme til å gifte seg og dermed vil dette problem melde seg.

Det er Nemndas oppfatning at Brigadestaben på Onsrud lenge har arbeidet under vanskelige forhold, og situasjonen er som nevnt blitt verre etterat NIKE-batteriet flyttet inn. Det er Nemndas oppfatning at nybygging på Onsrud er meget nødvendig.

HISØ, Jessheimleiren.

Denne leiren er tyskbygd og i en meget slett forfatning. Vedlikeholdsbudsjettet var tidligere ca. kr. 90 000. I dag er det imidlertid bare bevilget kr. 10 000 til vedlikehold. Dette er altfor lite til å holde leiren i stand, forfallet går derfor sin gang. Slik forholdene er i dag sløves mannskapenes lyst til å holde forlegningen i orden. Det samme blir også hevdet når det gjelder befalets kontroll. I til-litsmannsutvalgsreferatene er det stadig klager over forholdene, men det er ikke mulig å holde leiren i bedre stand i dag. Vann- og kloakkanlegget volder stadig bekymringer om vinteren. Fyringsbudsjettet er på kr. 150 000.

Enten må de brakkene som skal brukes settes i ordentlig stand, eller det må bygges ny mannskaps- og befalsforlegning. Leiren må i dag karakteriseres som en av våre aller dårligste, og forholdene der skal ikke gi hverken befalet eller mannskaper arbeids glede.

Savidt Nemnda har forsett, skyldes forfallet at det ikke har vært avgjort om leiren skal beholdes eller ikke. Kommunen har tidligere vært interessert i å overta området, men skal visst nå være interessert i å beholde de militære avdelinger der. Hærens Intendantur er interessert i å beholde leiren under forutsetning av at de nødvendige nybygginger blir gjennomført.

Det har iallfall ikke lyktes å finne noe etablissement som har passet bedre.

Hva enn årsaken måtte være til at det ikke er truffet noen avgjørelse om leirens fremtidige skjebne, kan dette ikke fortsette. Det må nå absolutt treffes en avgjørelse om hva som skal foretas med denne leir.

Hærens Skole- og Ovingsavdeling i Hestetjeneste, Starum.

For denne leirs vedkommende må det bygges en ny mannskapsforlegning i tillegg til den man har.

Mannskapene er for største delen forlagt i de gamle norske brakkene fra 1898. De er mørke, kalde og trekkfulle, og de dårligste er ikke egnet til mannskapsforlegninger. De ble bygget for sommertjeneste i 1898, men tilfredsstillende selvsagt ikke på noen måte kra-

vene som stilles til en mannskapsforlegning i dag. Det er tidligere bevilget midler til mannskapsforlegning, men denne bevilgning ble omdisponert til fordel for Brig. N., og senere er intet bevilget. Det er i høy grad nødvendig å komme i gang med bygging av den forlegning som myndighetene tidligere har funnet så påkrevd at det ble bevilget midler til det. Forlegningsforholdene for befalet er heller ikke tilfredsstillende.

Forholdene er for øvrig stort sett bra. Blant annet er det bygget et meget egenartet fritidsbygg med hyggelig kantine.

Hærens Sambands Skole og Øvingsavdeling, Jørstadmoen.

Det er bygget to kaserner i 1953. Utenom disse benyttes tyskerbrakkene og norske brakker fra 1898 som mannskapsforlegninger. De nye kasernene er ikke av samme standard som nye forlegninger for øvrig. Det klages saledes over at isolasjonen ikke er tilfreds-

stillende. Dette er særlig merkbart i enderommene, hvor det er vanskelig å få det tilstrekkelig varmt om vinteren. Dette kan imidlertid også skyldes at fyringsanlegget ikke har tilstrekkelig kapasitet.

Utstyret på rommene er dårlig og kasernene synes å trenge en gjennomgående oppussing. De tyske og de eldre norske brakkene er dårlige og lite egnet til mannskapsforlegning. De må enten gjennomgå en omfattende hovedreparasjon eller det må bygges nye. Gymnastikksalen som er helt ny er meget bra, og kinosalen er også blitt bra etter de reparasjons- og oppussingsarbeider som er gjennomført.

Befalsmesse- og forlegning er også ytterst påkrevd. I dag brukes elevmessen som befalsmesse. Dette er en lite tilfredsstillende ordning, og det fører til at elevene må spise i mannskapsmessen som ikke har kapasitet for et så stort antall.

Ny mannskapsforlegning og befalsforlegning med messe må gis prioritet.

Oslo, den 5. februar 1960.

Arthur Ruud.

Bjarne Lyngstad.

Reidar Tveten.

Rolf Hausen.

Erland Asdahl.

Kare Hansen.

Cato Kvaal.